

LJUBLJANSKI ZVON

Izhaja 12krat na leto in stane 70 K, za pol leta 35 K,
za četrť leta 17 K 50 v, posamezna številka 7 K.

Uredništvo in upravništvo je v Sodni ulici šte. 6.

Odgovorni urednik: Dr. Joža Glonar.

≡ Vsebina druge številke: ≡

Vojeslav Molč: *Pismo v domovino.* — **Rad. Peterlin-Petruška:** *Orel.*
— **Ivo Šorli:** *Gospa Silvana.* (Dalje prihodujič.) — **Franjo Roš:** *Naše jutro.* — **Ivan Zorec:** *Peruzzi.* — **Janko Glaser:** *Iz cikla „Ti“* — **Milan Fabjančič:** *Zlatniki.* (Konec prihodujič.) — **Fran Tratnik:** *Aforizmi o umetnosti.* — **Janko Samec:** *Sfinga.* — **Marija Kmetova:** *Brez tól.* (Dalje prihodujič.) — **Miran Jarc:** *Drevo oh vodi.* — **Fran Govekar:** *Žabota.* (Konec.) — **Stano Kosovel:** *Sibijski motiv.* — **Književna poročila:** Ante Debeljak: *Solnce in senca.* (*Miran Jarc*) — Stritarjeva antologija. *J. A. G.* — Božek Viktor: *Splošno ukoslovje z umoslovnim uvodom.* (*J. K.*) — Tagore Rabindranath: *Rastoči mesec.* — (*Marija Kmetova.*) — Fran Erjavec: *Za staro pravdo.* (*Vladimir Levstik.*) — **Kronika:** Institut d'études Slaves. — Naša literarna propaganda v inozemstvu. — **Nové knjige.**

(Uredništvo ne vrača rokopisov, ki jih ni naročilo).

Last in založba „Tiskovne zadruge“, z. z. o. z. v Ljubljani.

Tiska Delniška tiskarna, d. d. v Ljubljani.

Delniška tiskarna, d. d. v Ljubljani

(PREJ TISKARNA IG. PL. KLEINMAYR & FED. BAMBERG)

Miklošičeva cesta števil. 16

se priporoča za izdelovanje vseh tiskovin od posetnic do najumetnejšega barvnega tiska, kakor tudi za natiskovanje listov, časopisov, trgovinskih in uradnih tiskovin. Vsa ta dela izvršuje kar najhitreje in po strogo strokovnih pravilih.

♦♦♦♦♦

Obenem priporoča svojo najbolje urejeno knjigoveznicu, ki izvršuje knjigoveška dela od najpreprostejše do najfinejše vrste.

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST IN PROSVETO.

LETNIK XL.

1920.

ŠTEVILKA 2.

VOJESLAV MOLÈ:

PISMO V DOMOVINO.

OTONU ŽUPANČIČU.

I.

Pomlad. Čeremhe bele v šumnih gajih,
žalujke breze nad zrcalom vod,
nebo nad stepo v radostnih sijajih, —

nekje se sokol nosi v sinji svod,
nad reko sanja vas, a v meji kliče
družico drozd... Povsod pomlad, povsod.

Le v srcu ni je. Misel v daljne griče
zaromala je, išče znanih cest
v dolenijske loge, v solnčnate holmiče.

Zaman. Visok, molčoč je zid — bojest
(— ne preleti ga orlokrila ptica —)
med nami zrasel od zemljé do zvezd.

In vse je le še čudežna pravljica:
kako šume v pomlad dobrove naše,
kako zlati se židana pšenica,

kako povračajo se črede s paše,
kako smeji se v bregu polni grozd,
zvenijo pesmi, žvenketajo čaše,

kako v viharju poje hrastov gozd...
Biló je. Daleč tam. In je minulo.
Le še spomin mi je otožen gost.

Za cvetom cvet — kako se je osulo
vse, kar biló je radost in sijaj,
in srcu zadnji je smehljalj otrulo!

In zdaj Ti pišem tja v domači kraj,
iz step sibirskih v daljno domovino,
ki bogve če uzrem jo sploh še kdaj.

Prispe to pismo v rodno kdaj daljino?
Bogve. Od tam ni sluhov, ni vesti,
ni pisem v to pozabljeno tujino.

Deli globoko morje nas krvi
in ne dozrejo mu bregov pogledi
megleni hrepenenja in skrbi.

Mordá v grobovih mnogi že sosedi
počivajo in ljubljeno srce
že mnogih dragih je podleglo bedi,

Mordá... Mordá je naše že ime
samo še bleda senca med spomini,
ni vzdihov več in suhe so solzé.

Pozabljeni smo, izgubljeni sini.
Ah, dolga, težka, izgubljena leta,
mladost ubita, križana v tujini...

Mi vsi smo kakor tožen vrt brez cveta, —
uničil ga ponočen je vihar,
zatrli mu v kali vsa semena sveta, —
nikdar ne bo več prejšnjih rož, nikdar.

II.

Vem, Ti se čudiš, da še sploh živimo.
Jaz tudi. Petkrat up smo in gorje
že pokopali pod sibirsko zimo.

A zdaj? Zdaj delo vzeli smo v roké,
zagrebli hrepenenje, upe, sanje
in delamo, — a kaj, se še ne ve...

To je: ne ve se, kam nas delovanje
lahko pripelje še, na vsak način
pa delo naše ni tako vsakdanje.

Kot muham pajek, zdaj iz pajčevin
sovragom predemo nevarne zanke,
vspeh je gotov, — očetov vreden sin.

Z lahkoto si rešujemo uganke,
ki jih noben ne reši diplomat,
enačbe, ki so v njih samo neznanke.

Zavijamo v ponosni se škrlat
tribunskih tog — in ta je novi Kato
in drugi Cezar, tretji je Marat.

Ideja naša pa — dejal bi Plato —
nesmrtna je. Sicer vsebina njena
ni jasna še, a vendar je le zlato.

Še vedno duša v nas tiči ognjena,
iz bronca čistega kot solnce vlita,
nepremagljiva kot železna stena.

In njena pot je cesta zmagovita
k visokim ciljem koncem zadnjih cest:
v Sibiriji jim pravimo — korita ...

Sploh smo že čisto blizu zlatih zvezd,
drugače pa živimo kot doma
in Ti odveč pač moja je povest.

Devicam tožimo gorje srca,
imamo časopise, klike, stranke
in velik grb trobarvnega polja.

Različno nosimo se: ta opanke
še nosi, drugi škornje, tretji lepe
ševro, podarjene od dobre znanke.

Kar tiče se politike; pa sklepe
vsak dan imamo nove, kakor pač
zapiha veter z gor usode stepe.

Le tupatam se najde rokovnjač,
ki o doslednosti nam govoriči,
pa res nam ni več, treba teh igrač.

Brezskrbno letamo kot zgodnji ptiči
nad brezdni, — v solncu zemlja se blešči,
pozabljena so gnezda med grmiči. —

A jaz? Živim samotne, težke dni
in v duši tli pritajen, grenek strah
pred tmo poslednje, žalostne noči, —
če tu bi v grobu spal moj trudni prah...

III.

Rad spal bi daleč tam, kjer naši lesi
šumijo v dan iz svojih rosnih sanj
in vriskajo škrjančki pod nebesi.

Rad spal bi tam, kjer v igri lesketanj
beže slapovi rek od skale k skali
in strm je breg in solnce zlito nanj.

Rad spal bi tam, kjer v jezeru zrcali
nebo nad snegom sijjih se planin
in blesk neba se v eno zliva z vali.

Rad spal bi tam, kjer v sanjah bi tišin
dehtela nad menoj pomlad in cvetje
na grob mi sipala kot tih spomin.

Budilo bi me v noči sladko petje,
zveniče od zemlje do zlatih zvezd,
iz prsi slavčevih med mladoletje.

Prihajala bi ona z daljnih cest,
ki mi je vse na svetu, moja žena,
ublažila še groba bi bolest.

In veter, ki čez polja razcvetena
bi vel, bi nosil moj pozdrav do nje,
jej božal lica, s solzo orošena...

Rad spal bi daleč tam... Gre misel, gre
čez neobsežna, šumna stepna polja
in sanja duša, hrepeni srce.

A k tlom je prikovana moja volja
in ni izhoda, ceste, ni poti;
ni krila ne pomagajo sokolja —
in s stisnjenimi čakam le zobmi...

Tomsk, 1. in 2. junija 1919. Na Ruskem mi je

*padla Jerakadončna mrena izpred oči. Hvala troje
Vladi, velikega jedna 30*

RAD. PETERLIN-PETRUŠKA:

OREL.

Predno vstane dan iz zarje krvave,
iznad niračne, močvirne dobrave
vzprhotal je v podnebne višave
orel mlad.

Tam nad njim se razpenja v brezdanstvo
nedosežne moči veličanstvo,
neizmerno, neskončno prostranstvo
neba.

Pod njim zemlja kot črna gromada;
in od vzhoda na njej do zapada
le jeza, zavist, zloba vlada
in smrt.

Poteptana je vsaka pravica
in z mečem v rokah gre krivica,
samopašna, krvava kraljica
iz kraja v kraj...

In vrniti tja orel se noče,
le kvišku vro želje mu vroče:
tam bi plul, ko bi bilo mogoče
vekomaj!

IVO ŠORLI:

GOSPA SILVIJA.

POVEST. (Dalje.)

3.

Župnik je bil še bolj mlad gospod silne postave in ogromne, plešaste glave; izrazito žive oči so mu gledale izza velikih zlatih naočnikov. Ko je zagledal na vratih gospodični, je živahno vstal, jima hitel naproti ter jima odkazal prostore ob mizi, kjer je že čakal velik krožnik vabljivo rdeče gnjati in salama ob steklenici rujnega vina.

— To je torej Vaša mala varovanka? je rekel Eli.

— Pa prav prava varovanka! se je zasmejala Silvija. Ves čas me krega in opominja.

— E, pa ne da bi bilo treba? se ji je nasmehnil župnik in jo pogledal z onim pogledom, ki delajo z njim poklone ljudje, kateri jih ne smejo ali pa nočejo z besedami. Potem se je za hip ustavil in je rekel: Na prvi pogled, tako-le, bi človek rekel, da bi ne bilo treba.

Ela je dobro vedela, da so to čisto brezpomembne besede; vendar pa so ji zbudile v srcu žopet oni jedki občutek, ki se ji je vsiljeval skoro neprestano v sestrični bližini in nehote mu je dala izraza:

— Treba bo najbrže že, če jo kregam, ker to ne dela nikomur veselja; toda še bolj gotovo je, da je vse zaman, dokler ji daje ves svet potuho in mora le lasten človek prevzeti neprijetno dolžnost, da takorekoč zopet podira tiste zlate gradove...

— I, draga gospodična, se je zasmel župnik. Le eno bi vam rekel: Če že ste filozofinja, bodite popolnoma in pomislite, da smo tudi v takih stvareh in tu še prav posebno vsi sebičneži. Večkrat namreč vidimo, da imajo starši prav, če se jezijo na otroke, mož prav, če na ženo, brat na brata in tako dalje, toda v take stvari se ne mešamo radi in se delamo, kakor da niti ne slišimo.

— Proti temu bi se tudi nihče ne upiral; toda če slišijo taki otroci, taka žena, tak brat in taka sestra od tujih ljudi same poklone, potem ni čudno, če začne misliti, da domači samo sitnosti preganjajo. Tu začne torej ono negativno delovanje, ki...

— Ki ga je treba, kakor rečeno, s stoječnim mirom vzeti na znanje, ko ne pomaga vse nič. In če ima starejša in brezdvomno tudi pamet-

nejša sestra nesrečo — je vse zaman: moram že zopet „negativno delovati“ — če ima taka sestra nesrečo, da ji je Bog dal tako sestrico, kakor vam, gospodična, potem je njena naloga še posebno težka... Posebno če tudi sama še ne imponira niti z zadostnim številom let niti primerno hudo zunanostjo.

— Z vami ni posla! je Ela nejevoljno zamahnila z roko, a jo je vseeno sililo na smeh.

Župnik je to opazil in je z veselimi očmi približal svoj kozarec njenemu.

— Pa, da! Kaj hočete: tudi prestar sem, da bi vsako stvar tako tragično videl. Vi, gospodična Ela, pa še vse strašno — pretirujete. Le verjemite mi! In zdaj bodimo rajši veseli, da imamo po dolgem času zopet enkrat tu gori v naši samoti tako lepo družbo, je pokimal župnik na vse strani. Sicer pa je gospod sodnik kar očaran našega gnezda. In vi gospodična, kaj pravite? se je obrnil k Silviji.

— O, gospodična se je nad našimi Policami kar razjokala, kakor prerok nad Ninivami! se je zasmejal Zevnik, ki je ves ta čas molče motril zdaj eno, zdaj drugo sestro. Hotel se je pravzaprav samo pošaliti, zato je bil nekoliko presenečen, ko ga je Silvija ostro zavrnila:

— Jaz se nisem razjokala nad Policami, ki me tudi čisto nič ne brigajo.

— Ne, to je res, je pomirjevale pritrčila sestra. Ampak nadj menoj se je razjokala, češ, da so me porinili v tako puščavo.

— Pa ste ji posvetili, kaj? Kolikor vas namreč poznam, se je zasmejal župnik, ki očitno kar ni hotel pripustiti, da bi govorili v tem neprijetno napetem načinu dalje.

— Skozi eno uho noter, skozi drugo ven! je ključovalno skomizgnila Silvija. In potem je naglo rekla: Zapojmo vendar kaj, drugače se bomo res samo prepirali. Če namreč dovolite, gospod župnik. Saj ste pevec?

— Za silo. Pa zapojmo no! je pritrčil župnik, a z nekoliko obotavljajočim se glasom, kakor človek, ki ve, da se veselosti tudi s petjem ne da prisiliti; nego da bi bilo treba najprej polagoma preiti v razpoloženje, ko pesem potem sama pride.

Ali ustavljal se nobeden tudi drugih ni. In tako so poskusili. In ker je bil glas in posluš vsem dober, — Silvija je pela sopran, Ela alt, župnik bas, a Zevnik je s tretjim glasom srečno izpolnjeval harmonijo, — je bilo petje vsaj ušesu prijetno. No, vsem razen Silviji se

je poznalo, da niso popolnoma zadovoljni. Ona pa je komaj izpela eno, je začela z drugo pesmijo, in za njo s tretjo, četrto, brez prestopka, in še bolj: brez vsakega izzvenenja.

„Kako to žene!“ si je mislil župnik. In ko je pel, je ves čas mislil, kako bi napravil, da bi peli nekoliko drugače... tiše, počasneje, ali kako bi rekel... skratka drugače... Zakaj bil je pevec z vsem srcem.

— Vi ste pa bolj za poskočne, gospodična! se je nasmehnil, ko je Silvija predlagala zopet nekaj takega.

— Da, gospodična pravi, da so otožne žalostne, je s hudobnim veseljem pritrdil Zevnik.

— Kaj niso? ga je ključevalno premerila Silvija.

— Nikakor! Otožne so celo najbolj vesele, naše namreč. Seveda je vse odvisno od... od resonatorja.

— Joj, tu bo pa kup zamere! se je zasmejala Ela. Moji sestri se ne morete bolj zameriti, nego če trdite, da ne zna peti.

— Pa bi me tudi prav nič ne prijelo, če bi kdo to trdil. So pa že drugačni izrekli mnenje, koliko znam ali ne znam.

— Oprostite, gospodična, ampak o tem niti ni govora, da bi ne znali. Vaš glas je ne samo lep, nego nenavadno prijeten...

— No, potem recimo, ne da ne zna, nego da noče prav peti. Kdo bi ji pa tudi glas odrekal! je vzkliknila Ela.

— Menda ne! se je ostro zasmejala Silvija in videlo se ji je, da ji je zdaj čim bolj vseeno, ali žali koga ali ne, ali se postavlja pred temi ljudmi v neugodno luč ali ne, sploh, da ji je že vseeno.

— Tudi ta izraz menda ne bo pravi! je hitel pomirjevati župnik. Nego tako je, gospodična Silvija, da vas mi stari ljudje, — in to smo, če dovolite gospodična Ela, proti njej vsi drugi, — da vas mi, ki je nas starost ali življenje napravilo bolj okorne, že bolj težko dohajamo.

— In pa da gre čuteč človek čez cvetno livado rajši peš nego v avtomobilu! se je nepričakovano oglasil Zevnik in s tako odločnim glasom, da so se vsi ozrli vanj. Da, je nadaljeval čez hip, kakor da odgovarja tem pogledom. Tu smo vam vsi prav gotovo iskreni prijatelji, gospodična Silvija, zato nimate pravice, da takoj vzplamtite, če vam kdo reče kako besedo, ki ni ravno kompliment. Prav mladi ljudje večinoma tako pojejo, kakor vi... To se pravi, jaz in tisti, ki sem jaz ž njimi pel, nismo nikoli peli tako. — No, pa to je vseeno; glavno je, da vas je danes nekdo opozoril, kako naj se poje, če je človeku do tega, da bi petje res tudi užil... Sam namreč užil, ne le drugi, ki

morebiti poslušajo... To se pravi: sam pred vsem in skoro ne meneč se za druge, čuteč pa dobro, da uživajo tudi drugi ž njim, če so istega srca... da potem ne nastane le harmonija glasov, nego tudi harmonija duš... tisto vibriranje zraka in src, ki ga daje samo... samo intimnost.

— Popolnoma resnično! je zamišljeno pritrdila Ela. Zato sem imela vedno tudi nekak predsodek proti takozvanim virtuoziem... Ali pravzaprav: Želela bi jih bila čuti na samem... kadar svirajo samim sebi... Že pevec v zboru poje čisto drugače na odru, nego če je tako-le družba, kakor zdaj mi. Tudi tam se opaja, ali tam je vendar nekaj drugega... neka borba s publiko, in veselje na zmagi, če gre po sreči...

— Saj je tudi celo že v pogovoru nekako tako. To je: velika razlika, ali na primer človek razpravlja v dveh, treh, kvečjemu desetih, ali pa v veliki družbi. Tam se navadno to, kar bi bilo v intimni družbi kvečjemu debata, prevrne naenkrat v pravo — bikoborbo. Vsak misli le na to, kako bi nasprotnika podrl pred — drugimi.

To je rekel župnik. Na to nit je nanizal nekaj Zevnik. Njemu je nekaj pritrdila in nekaj ugovarjala Ela. In razvil se je živahen pomenek, da so Silvijo skoro popolnoma pozabili.

Dokler ni s precej očitnim zehanjem opozorila družbe zopet nase. In dasi ni imel nihče občutka, da bi bil ravno obžaloval njeno prisotnost, je bilo vendar vsakemu najmanj žal, da nima ona edina za vse to nikakega smisla in da je treba zato radi nje s tem modrovanjem tudi prenehati.

Župnik je tu naglo vstal. Pomežiknil je in rekel:

— Zdaj pa nekaj drugega. Takoj pride!

In že je bil skozi vrata. Nekoliko iz napetosti pričakovanja, kaj neki pride, nekoliko, ker niso vedeli, kako bi drugače, so vsi molčali. Toda že so se vrata zopet odprla in župnik je vihtel med njimi dve trebušasti steklenici s cekinasto vsebino. Slovesno se je približal mizi in je nalival.

— Pri ti stvari je kakor pri loteriji: Norec, kdor vedno, norec, kdor nikoli! je rekel. To šele nas bo, upam, spravilo v dobro voljo!

In res se je kmalu razvila prisrčna zabava. Silviji se je sicer skrajza zdelo, da se samo premaguje. Spomnila se je naukov svoje matere o 'dobri vzgoji', ki so se je bili še najbolj prijeli, češ, naj 'manj finim' družbam vedno še posebno pokaže, kaj pomeni 'dobra otroška soba'. „Treba jim je pokazati tem kmetavzom z Elo vred, da sem pa le nekaj drugega nego oni!“ si je rekla. „Vedla se bom, kakor da

se počutim le v samih nebesih med njimi; potem pa naenkrat vstanem in hladno porečem, da je čas oditi. In to, kadar bo najbolj 'veselo'! Čakajte! Toda, no, potem jo je prijelo še samo. Ali so jo spravile v dobro voljo župnikove res zabavne pripovedke iz njegovih premnogih potovanj, ali Zevnikove zopet čim bolj tople in hrepeneče oči, ali celo Elina ljubeznivost, ki je bila videti vsa blažena, da ponese zdaj sestra o prvem posetu tu gori le lep spomin s seboj, ali vse skupaj in še vpliv te žlahtne kaplje zraven, tega bi sama ne bila vedela razložiti.

In ko je začela potem Ela siliti, da bi šli, češ, da mora biti sestra na vsak način še pred nočjo doma, je župnik, ki mu je bilo videti vse na tem, da jih pridrži, takoj zapazil, da bo našel v Silviji še najboljšo zaveznico. Na vsako Elino opazko, da je gospa nadučiteljeva gotovo že pripravila večerjo, da bo huda, če bo morala čakati, da kar pojediti in potem takoj oditi, tudi tam ne bo šlo, in da bo drugače prepozno, je imel župnik le en odgovor: „I, saj to je!“, kar je Silviji tako ugajalo, da je z glasnim smehom naglo ona rekla, če bi bil župnik le najmanjšo priliko izpustil. In ker je naposled tudi Zevnik po malem pomagal, so bili vsi Elini prigovori zaman. Šele ko je župnika pregovorila, da gre tudi on z njimi, se je družba odpravila proti šoli.

In tam so zopet sedeli toliko časa, da je bilo solnce že tik nad grebeni, ko se je Eli posrečilo sestro pregovoriti, da se je začela odpravljati.

— Pa kaj ste vi toliko za te družabne korektnosti, gospodična Ela, ali prideva s Silvijo malo prej ali pozneje v mesto, vi — emancipiranka? jo je podražil Zevnik, ki se je bil do prešernosti razvnel.

— Prvič nisem emancipiranka; drugič pa, če sem jaz, Silvija ni!

Pogrelo jo je, da jo neprestano hočejo za nekaj napraviti, kar ni bila in ni hotela biti; toda že se je oglasil župnik v svojem najdebelejšem basu: „I, saj to je!“, da je glasen smeh zagrnil zopet vso nejevoljo, in se je izvršilo tudi slovo v skladu z vsem popoldnevom od župnikovih dveh cekinastih trebušark dalje.

4.

Ko sta se bila Silvija in Zevnik skrila za šumo pod vrhom, do kamor ju je bila šla spremit vsa „najvišja Polica“, kakor je rekel župnik, sta se prijela za roke, da bi laže tekla. Zakaj Ela jima je še v zadnjem hipu priporočila, naj se podvizata in onadva sta smeje se prijela ter se v diru spustila nizdol.

Ali kmalu se jima ni ljubilo več in sta se drug drugega pridržujoč ustavila. Silvija je vtaknila spremljevalcu roko pod pazduho in nekoliko časa sta molče korakala po zdaj položni in še dosti gladki poti proti dolini.

— Včasih ste vendar čisto čedna stvarica, Silvija, je naenkrat izpregovoril Zevnik in je pritisnil njeno roko za spoznanje bolj k sebi.

— Jako laskavo! In veseli me, da najdem tudi jaz tuintam trenotek, ko se mi ne zdite tako napačni.

— Hm, pravzaprav sva jako prijazna človeka! To bi moral potrditi vsak, ki bi naju zdajle čul.

— I čemu bi si pa ne povedala, kako čutiva drug do drugega?

— Saj to je! Toda — ako že smem naprej vpraševati — ali je pri vas mnogo več onih, recimo, ugodnih trenčkov do mene ali narobe?

— In narobe?

— To se pravi: glede mene do vas?

— Da!

— Najprej vi, prosim! se je priklonil ter je napravil z roko, kakor da jo pušča skozi vrata pred seboj.

— Hvala! Vedno kavalir. To se pravi... žalibog ne vedno? In potem... Skratka, kadar naščemerite obrvi, zapičite oči v človeka in govorite kakor kak starec in... in še podpirate tisto strojno puško tu gori, da me potem še bolj obsipa s svojimi sitnobami...

Zevnik se je glasno zasmel. Videl je pred seboj ubogo Elo v ti novi prispodobi in zaslišal zopet njeno nekoliko prenašlo govorjenje... Toda obenem ga je tudi nemilo dirnilo, da je mlajša to besedo tako lahko izgovorila; in za hip mu je hušknil čez lice nejevoljen izraz. Toda ona je že povzela:

— Če ste tak, potem... potem skoro ne morem verjeti, da ste isto kakor drugače! Recimo, kakor zdaj...

— Namreč?

— Namreč? se je spačila in ga je od strani pogledala. A že je tudi kakor začudena odprla oči in je vzkliknila:

— Saj že zopet niste več isti! O, to je pa že od sile, kolikokrat ta človek v eni sami minuti izpremeni obraz! Zdaj še vesel, visok, vitek, lep fant s svetlimi očmi, kodri mu frfotajo okrog glave, smeje se, da se mu bleščijo zobje — človek bi ga na mestu poljubil; ozreš se, pa stoji starec pred teboj! Pojdite se solit!

Izpulila mu je roko in stekla dva, tri korake. On jo je zopet ujel. Ko je govorila te zadnje besede, je stala pred njim kakor od znotraj

razžarjena čudežne svetlobe, vsa razpaljena, divja, divna, da ga je streslo. In zdaj je iztegnil roke po njej, jo držal z njimi, kakor da je hlastal in zagrabil za omamen sen, poln bajne, tihe sladkosti in obenem žehteče, opojne strasti.

— Na, na, saj sem spet tak, kakor me hočeš! je hropnil. In zdaj me... zdaj me na mestu poljubi... pokrij... zažgi!...

— Jaz te... tebe? je skoro kriknila. In stala je trdo tik pred njim. Toda v očeh ji je videl, da tudi za njimi gori, in glas se ji je bil na koncu zlomil. Stala je tako trda, ker se ni mogla premakniti več, oblita njegove paleče strasti.

— Pa narobe! je kriknil in jo potegnil k sebi.

Po dolgem času mu je zvila obe roki okrog vratu in ga potisnila od sebe.

Popravila si je klobuk in lase in težko sopeč se je obrnila po cesti naprej. Skoro osorno se ga je otresla, ko ji je hotel oviti roko okrog pasu in niti pod pazduho se ni pustila več peljati.

— Pa ne, da si huda, Silvija? je mehko vprašal.

Že ga je hotela pogledati, da bi videla, čemu tako neumno vpraša, a premagala se je. Saj ji je že njegov glas povedal, da res misli tako. Pa, ali je res mogoče, da so nekateri moški taki medvedje? Tu stopa zdaj ta poleg nje, ves poparjen in potrft in misli, da je razžaljena. Toda, kaj se je takega zgodilo — zakaj naj bi bila razžaljena?...

To se pravi... v prvem hipu je pač začutila, da nekaj ni bilo prav..., da bi se ne bilo smelo zgoditi... In otresla se ga je res iz notranjega nagona, kakor jo je telesno hotelo zadušiti in je morala iskati sape, tako je začutila tudi notranjo potrebo, da se reši te težke strasti, ki je bila legla nanjo. In zdelo se ji je, da bi moral on prav čutiti, da je treba zdaj preskočiti vse, kar je bilo tako mučno. Govoril naj bi bil karkoli, se smejal in se vedel, kakor da ni bilo nič. In potem bi jo bil tam doli za prvim ovinkom pritisnil zopet k sebi, jo zopet poskusil poljubiti, in če bi se branila, jo poljubil po sili, a vse tako nalahko, veselo, lahkomišno, kakor da ni nič. Toda on gleda skoro svečano predse in se mu na obrazu vidi, da misli, bogve kako silno in lepo stvar je zdajle doživel...

Pomislila je, kako bi se vedel v tem položaju kateri onih drugih tam doli, komisar Steger, nadzornik, notar, dr. Bilec, kdorsibodi, ki jih je štel med ljudi, na katere se je izplačalo spomniti. Hm, morda bi bil še kateri teh nekoliko neroden, čeprav ne toliko, kakor ta; toda Steger na primer bi prav gotovo ne delal ne takih obrazov, ne drugačnih. Smejaj

bi se, ne temu, nego morda zato, ker bi bil vrgel klobuk v zrak in bi mu obsedel na veji, smejal bi se, žvižgal bi, pel in tam doli bi jo hotel zopet poljubiti.

Toda... ali bi bilo res tudi s Stegerjem ali katerim drugim prišlo do tega? To je res, da bi ti ljudje stvar na lahko vzeli, toda vzeli bi tudi njo na lahko... Rekli bi: eh, taka-le mala učiteljica je, pa se rada malo posrčka. In brez posebnih pomislekov bi povedali celo v družbi... Ta tu pa bo molčal kakor grob...

Nič ni z vsemi skupaj! je nejevoljno odločila. Tako, da bi, kakor razumem jaz: vesel si, pa si utrgaš poljubček; lepo je, a nič takega, da bi potem govoril o tem ali premišljeval...

— No, gospodična Silvija, kaj ste res hudi name? Kaj res ne čutite, kako je prišlo? je zopet začula proseč in nežen glas tik poleg sebe.

— Kdo pravi, da ne čutim?

— I, čemu se potem tako jezno držite? Ravno tako bi se lahko jezili na veter, ki vam klobuk premakne, kodre razpiha, ali karsibodi.

— Vi ne razumete žensk, je rekla kratko.

— Pa mi jih vi razložite! je vzkliknil, vesel, da ni hujšega.

— Mogoče bi vam ne škodovalo. Toda potem bi rekli, da sem jaz lahkomišelnica in ne ženske.

— O, kaj so ženski nazori o tem — lahkomišelnici? Zakaj se pa potem ženske vsaj navidezno tako hudujejo, ako... ako jim veter klobuk premakne?

— O, veter bi že razumel. Ampak vi ne razumete. Vaše vrste moški že celo ne. Kaj je na primer vam poljub? se je naenkrat obrnila sem.

— Sladek cvet ali pa sladek sad na drevesu... na drevesu spoznanja, je rekel po kratkem pomisleku.

— Cvet ali sad? To je razlika, menda!

— Skraja... to je tako-le: poljub brez posledic le cvet... Pozneje... ko je stvar resnejša, globokejša, cvet dozori v sad... včasih celo precej trpek in grenak sad...

— In kaj ste utrgali prej — cvet ali sad?

— Hm, kaj naj vam rečem?... Gledati moram namreč tudi, da bo vam prav...

— Ne, le tega ne! Povejte popolnoma odkrito, to hočem!

— Da, če bi bilo tako lahko... če bi namreč sam vedel. Zakaj na prvi pogled... to se pravi: po prvem okusu na ustnicah bi rekel, da je bil čudovito opojen, bajen cvet... Toda po okusu, ki mi zdaj vstaja v srcu...

— O, že vem, kaj hočete reči, ga je nervozno prekinila. In prav tega nočem! Jaz hočem, da me vidite tako... tako, kakor ste prej rekli... kaj bi meni sad že sedaj?...

— Razumem! se je čez hip nasmehnil, in okrog usten mu je zaigralo malo trpkosti. Sad spominja že na jesen, vsaj na poletje... Vi pa hočete, da vas človek vidi še čisto spomladansko... Lepo češnjevo ali jabolčno drevo hočete biti... In ne ob cesti, ampak v lepem sadovnjaku, ki ga je gospodar zaklenil za seboj in vtaknil ključ v žep, da odpre samo, komur on hoče... In samo tak, ki zna užiti čar teh belih, veselih, vriskajočih vej, katere šume nad njim — šume od tisočerihi bučel — samo tak, kateri zna lepo priti, mehko seči po cvet ter tiho in molče oditi, naj mu bo za ta kratki, sladki hip odprt vhod... In če pride drugič, ni nemogoče, da se mu duri spet odpro; toda niti v očeh mu ne sme biti sledu, da je že kdaj prej prestopil prag in da mu je znan ta kraj... ta raj... Ta raj, ki naj bo pomlad dolga, dolga v njem... dolga do vseh mej in do vseh mej sladka... Ah, še niti ena vseh teh stoterih in stoterih belih glav — teh spomladanskih misli — ne sanja o rumenem ali rdečem sadu, ki bo nekoč sklanjal veje mesto njih — — vseh tisočero glav misli eno samo belo, deviško čisto spomladansko misel... Ali je tako, Silvija, ali ni?

Že ob njegovih prvih besedah, ki so se prijetno spustile na njeno srce, ji je prišlo na um: Tako bi noben onih drugih tam doli ne znal povedati. Potem jo je njegovo tiho govorjenje bolj in bolj omamljalo, povabila je glavo in ga je z blaženim drhtenjem poslušala. In zdaj, ko je končal, jo je vse prevzelo, da se je mehko stisnila k njemu, ovila mu roko okrog vratu ter gledajoč mu v nekoliko zamegljene oči in gladeč mu lepo visoko čelo tiho govorila:

— O, kako lepo si povedal to, Jožko moj! Da, tako, prav tako mi je! Prav tako si želim... tako sanjam... In za plačilo pridi včasih... tiho odpri in utrgaj si bel cvet... In potem se tiho obrni in pojdi spet... in molči!... In ne išči ničesar drugega!... Na tem vrtu ni še niti rdečih cvetov, kaj šele sadov!... Ampak belih cvetov — na, na! — cel grmič!... Imaš dovolj? Si zadovoljen?

Vtaknila je zopet roko pod njegovo pazduho in ga je potegnila s seboj, kakor da odgovora še pričakuje ne, ker je po sebi umljiv.

On pa ni bil zadovoljen... Celo čudno težko mu je bilo srce. Če bi prej ne bil še vedel, zdaj je občutil z vso bolešno gotovostjo, da je bil pri tem dekletu zahrepenel po enem samem cvetu, onem rdečem, kakor je bila pravkar rekla. In to še preden mu je nasula belih v naročje... In da mu je bilo zdaj hrepenenje po onem, enem samem še toliko silnejše. A zavedal se je tudi z vso jasnostjo, da bi mu to hrepenenje ne bilo na srečo niti tedaj, če bi vedel, da mu je kdaj namenjen oni rdeči cvet...

— Ti, Jožko! Namreč, kadar bova sama, si porečeva Jožko in Silvija, kaj ne? Ti, Jožko, ali nisem tudi jaz dobro rekla ono o onem rdečem cvetu, kaj ne? je naenkrat začebnrnala ob njem. Veš, in tisti cvet bo, kadar priklje na dan, — veš kaj bo? Nageljček, veš! In kadar bom izbrala bo znamenje, da sem izbrala — rdeč nageljček. Lepo, kaj ne? Torej: kadar boš videl, da sem dala komu rdeč nageljček — morda boš to celo ti — takrat vedi, da je tisti in ravno tisti fant mojega srca. Zapomni si to!

— Bom! Hvala! se je priklonil nekoliko ironično. Dotlej pa samo belo cvetje — Bog ga daj obilo!

— Kolikor si ga zaslužiš! je pokazala, kako je razumela njegove besede.

— Ali... ali bojim se, da morebiti ne bom sam, ki bo hodil ponj... Kaj pa naj storim, če srečam na svojih tihih potih pod belo drevo spoznanja — konkurenta?

— Kako mnenje imaš o meni? je rekla strogo.

— O, prosim, jaz izvajam samo iz tvojih besed. Tisto belo cvetje je zate očitno samo nedolžen in neobvezen dar; in ne vem, čemu naj si laskam, vsaj dokler nimam one slavne rdeče legitimacije, da smem hoditi sam ponj ali celo da smem srečnega srečanca — pretepst. Ključ od sadovnjaka ali bolje cvetličnjaka obdrži gospodinja — ni torej izključeno, da kdaj pozabi zapreti. Jaz bi bogme ne, da ga imam;

— Saj prav zato — —

— No! se je zasmel, ko se je naenkrat zočet ustavila. Prav zato ga ne dobim, kaj ne? Toda, rdeči nagelj, oprosti: rdeči nagelj pa ne vzcvete več na tem... na tem takorekoč na pol javnem vrtu, ampak že na tvojem okencu, kaj ne? In zdaj mi še to povej: ali bodo vsaj tam cveti viseli na znotraj, v sobo samo, namenjeni takorekoč samo fantu tvojega srca, ali pa na zunaj, po zidu, da se jih more veseliti še kako drugo krščansko oko in srce?

— In ali bodo še pozneje jabolka rdeča ali rumena, kislja ali sladka ali srednja? Morda te zanima celo tudi že to?

Gledala ga je veselo in izzivajoče, in skoraj ljubo mu je bilo ob tem pogledu, da ni začutila žela v njegovih besedah.

— Ah, daj belega cvetja, še nekaj kosmičev mi ga daj! Vrag vzemi vse drugo, vsaj za danes! je vzkliknil, sam sebe priganjajoč v to lahkotno razpoloženje — kakor je z veseljem opazil, ne brez uspeha.

— Edino tako si lahko zaslužiš rdeči nagelj! se je zasmejala in se ni preveč branila.

Ko sta dospela v mesto, so že gorele luči. (Dalje prihodnjič.)

FRANJO ROŠ:

NAŠE JUTRO.

Sredi najglobljih polnoči,
v molku najtrših samot
smo obstali — v nas temà,
naša — brez cilja pot.

Ali iz muk najvišje noči
jekne srce bolnó,
kakor da je zaslutilo
sredi pekla nebo.

In takrat zazvenela je
struna vseh strun iz nas
in takrat vzplamenela je
luč v ta mrtvi čas.

Prosto obzorje, čist pogled,
bogat samot sijaj...
Naša pesem polje v luč,
pije prostost in maj.

Kaj ste rãrli? 30/3 1920

IVAN ZOREC:

PERUZZI.

KOS POTOPISA.

Ko sem vstopil v njegovo delavnico, je odložil dleto in se je nasmehnil, bridko nekako in umerjeno, kakor se pač nasmehne Peruzzi, in me je pozdravil presrečno, a mirno in skoro molče. Tudi v delavnici je bilo vse tiho, in moj glas se je slišal, kakor bi govoril sredi cerkve.

Kako in kaj, sem vprašal.

„Saj veš, kako,“ je dejal in si je pripalil cigareto. Za pol hipa se je ozrl na modele, skice in osnutke, ki so me srepro motrili z raznih podstavkov in podnožij.

Tudi meni so švignile oči in so iskale veličastno nagromadenih umetnin in osnutkov, komaj spočetih, v nedoločnih, embrijonalnih početkih. Ampak, kar sem videl, je bilo vse drugače, kakor sem včasih ves zavzet bral o tem ali onem umetniku in njegovi delavnici. Genijalno nameščeni kipi, sohe znanih osebnosti, zgodovinske ali bajeslovne, narodopisne ali prirodoslovne skupine v široki in visoki delavnici; solnce skozi velika, širna okna, solnce skozi stekleno streho; za zastorom začeta umetnina, rastoča v tihih urah nepremagljivega hrepenenja — tako sem si bil mislil kiparjevo delavnico. ... Zajčeva delavnica v Trstu, Zajec sam s svojimi vzori in boji mi je bil že pred leti vzel vse iluzije. To je bilo takrat, ko sem še dosti trdovratno verujoč kipel veselega zdravja in trmasto silil pod oblake ali pa iskal Arhimedovo točko, da bi bil prekucnil goljušivi svet. Ali počasi je bilo začelo padati vse, vsi gradovi v oblakih so se bili razlezli, vse tisto, ki sem bil mislil, da je ljubezen in pravica, je bil odnesel ostri piš resnice, za katero sem bil omahoval in padal in gubil — svoje zdravje. —

Če bi bil takrat obiskal Peruzzija, bogve kakih tirad bi nagromadil zdajle. Tako jih pa ne bom.

Peruzzijeva delavnica v Splitu. Že prostor je čuden. V prašni, ropotajočih voz polni ulici stara podrtija — to je državna obrtna šola, in sicer kiparski, rezbarski in klesarski oddelek. V šolski sobi so razne učne priprave, mavčni in leseni modelčki, rezbarije in risbe; vmes pa študije učencev in učenk. Malo svetlobe, premalo prostora, zato preveč nakopičenosti: — vse tako, kakor bi šola, umetniška delavnica ne smela

in ne mogla biti. Če omenim, da potrebujejo ob dežju skoraj dežnikov v šolski sobi, a pozimi kožuhov, ker ni peči in tudi ne človeka, ki bi uvidel vse te neprimernosti, je slika samo žalostna. Tragikomična pa postane, če dostavim, da ta državni učni zavod, vzgojni dom mladine nima niti — stranišča! Pomanjkanje tega zavetišča je v deželi sicer navadno, a Srednjeevropeca to vendarle neprijetno dirne. Da pa ne bo kakega zavijanja oči, izdam kar brž, da je ta navada ostanek klasične italijanske kulture, katere se zlasti dalmatinski Primorci držijo s pravo slovansko žilavostjo — tudi jezik jim je italijansko čvekanje s hrvatskim naglasom. Da je smešnost popolnejša in ironija večja! —

V tej kolibi torej, med svojimi učenci, sredi okornih začetnikov, a ročnih, nadarjenih fantov in deklet, je dom Peruzzijevega pravega „jaz-a“; zatočišče, kjer ga redko kdo moti, in pust kotiček, kjer se z globoko resnostjo posveča šoli in svoji tihi umetnosti. Zakaj prag te skrite, zunanje tako neznatne hiše prestopi le oni, ki bi rad videl za kulise.

No, kljub vsem gorjupim domiselkom me je vse zelo zanimalo, kar sem videl tu. Šolskih izdelkov in poskusov nisem gledal z nič manjšim veseljem kakor sem občudoval dovršena dela. Z mehkim, domotožnim občutjem v srcu in s ponosno slovensko zavestjo so se mi oči ustavile na reliefih šentjakobskega mostu v Ljubljani. Motiv je iz Prešernovega „Povodnega moža“. Najprej vidiš povodno mrcino v „izvirni“ podobi. Lepo zanišljena spaka, prav tak je menda bil ta dedec: ves luskinast in plavutast in moker in zalit in neroden, potuhnjen in hudoben, kar cel vrtinec, da Bog nas varuj. Potem ti obvisijo pogledi na reliefu s povodnim rokomavhom v gizdavi podobi brhkega fanta pod ono znamenito lipo sredi veselih in naivnih Ljubljančanov; vidiš, kak naščeperjen in čeden fantič je premamil prevzetno Uršiko — pa še v uniformi ni bil, česar današnje Ljubljančanke gotovo ne morejo odpustiti tisti uršasti prismodi —. Kako se sučeta! Kar veter ju nosi! Široko in nakvišku mu vihra plašč, oči se mu bliskajo, krogi jadrnega plesa se širijo, lipa se pripogiba v močnem vetru, v daljavi se kupiči vihra in se bliža, bliža. — Uršika pa se strahoma privija k burnemu plesavcu in ga brez moči ustavlja ter se s svojimi ljubkimi nogami v divjih krogih dotika tal ali pa ne, tako jo nosi in suče silni in predrzni tuji slepar... Lasje so se ji razpustili po hrbtu in prsni in ji vihrajo v strastnih vrtincih, široka krila se ji dvigajo z napetim vetrom, kakor jadra na vihnem morju neskončne sile, da se vidijo prelestna meča, čudovito mehko oblikovana, lepa in mameča kakor pesem zdravega fanta na širokem polju, posejanem z žarkim solncem ali

poetično mesečino tihe noči — lepota, kakor sem jo ob svojem dopustu zadnjič videl v Ljubljani na izprehodu pod Tivolijem. —

Modeli niso še dovršeni. Peruzzi še snuje in oblikuje, a, kar je menda najtežje, brez živih modelov. In pa tako malo časa ima. Vse, kar dela in izvrši, se zgodi takorekoč mimogrede in skoraj kradoma. Kajti šola ga obremenjuje, razmere in oziri ga ovirajo.

Pred njim torej je stala soha, Dalmatinka z Vrlike. Izrezljal in izrezbaril jo je iz lesa po naročilu narodopisnega muzeja v Splitu. Bogato odičena s srebrnim gjerdanom in posejana s tolarji svoje dote ter filigranskimi verižicami orientalske in beneške umetnosti, v pestri narodni noši, s preslico in vretenom pa klobčičem volnene preje v roki sramežljivo „obori tamne oči“ in je vsa resna in ponosna Dalmatinka. Lepa je in jedra, ponosna in nedostopna kakor dalmatinsko morje in kršna „glavica“ sive planine. Oči se rade pomudijo pri njej. Krepost, ki je tu doli po več krajih še pristna in nehlinjena, ti zastavlja smelo pot, če se nisi že nehote ustavil in nisi začel mirno občudovati — žensko poštenost in prirodnost, ki je je v teh časih povsod tako malo. —

Ni samo klasična lepota — zlasti v Konavljah, med Dubrovnikom in Ercegovim — in tista posebna ženskost, ki mi tako močno ugaja tu doli — ženska narodna noša je, ki mi redno razveseli oko. Pozimi modro ali sploh temno krilo iz domače volne, kakor sneg bela in zmerom čista srajca, rdeča, okrogla čepica, poleti vsa bela z modrim oprsnikom in rdečo čepico — to je res še naša stara narodna noša! Moški pa so vsi zmaličeni. Največji vpliv nanje so menda imeli — Turki. Skoraj po vsej Dalmaciji sem videl široke turške hlače in fese, celo turbane ter široke usnjate pasove: — turško, vse turško. Tudi sedenje. Ko takale lenoba sede, bi najbrž poginila, če bi prekrizanih in podvitih nog zanikrno ne kradla časa Bogu in ljudem. — Ženske pa so res boljše. Pridne so, ponosne in nekako „visoke“. O, o tem bi vedeli mi vojaki marsikaj povedati. Tu bi se mogla naša slovenska dekleta, pa tudi častitljive zakonske žene, učiti narodnega in — ženskega ponosa! Kdor ne zna hrvatski in se ne vede pristojno, je mrha in švaba pa — amen besedi. — Na Slovenskem, posebno v preljubi Ljubljani, pa je, kakor se hvalijo tisti, ki mečejo najdebelejše kamenje v nas, vse drugače, narobe. — —

— Da stopimo spet k Peruzziju.

Tu nasproti oknu imaš oprsje Đinka Šimunovića, znanega in uglednega hrvatskega pisatelja iz dalmatinskega Zagorja, poznanega Matičinim članom po njegovih narodopisnih novelah. Umetnina je iz belega

dalmatinskega marmorja, precizno delo, do zadnje gubice natanko in skrupulozno slično izvorniku, kakor živi in piše moj dragi prijatelj Dinko. Blizu njega se šopiri moja plaketa, izdelana iz brončanega mavca. Ker je moja, napravim piko, čeprav je zame tem zanimivejša, ker sem videl, kako je nastajala.

Tudi cerkvena umetnost je zastopana. Evangelist Luka te gleda z visokega podstavka, učeno knjigo ima v roki in je ves tak, kakršnega potrebuje, ne vem že katera cerkev.

Na rezbarski mizi je v delu bogati grb grofov Attemsov, rezbarsko delo največje razločnosti. Fin, soliden les, krepke jasne črte, oble, plastične in izrazite figure, žarko dihajoče.

In koliko drugih načrtov in komaj naznačenih osnutkov vidiš na vseh straneh, katerih največji del pa ostane najbrž za zmerom tak, kakršen je.

Omeniti moram še osnutek, modelček za monumentalen kip, ki ga je napravil v tirolski marmor v Judenburgu — na povelje —, kjer je moral nekaj časa otepati pičli „komis“. Ta „Janez“ bo menda stal nekje v Ljubljani in bo nemo pričal o naših težkih žrtvah v tej strašni vojni. —

A pred vojno je bil Peruzzi poslal v Kijev model za spomenik Tarasa Ševčenka, največjega ukrajinskega pesnika velike slave. Ali vojna je prehitela tekmo in jo je zadušila kakor mnogo drugih stvari.

Svetlo, pravo, prostorno delavnico si želi Peruzzi pa nekoliko miru in pokoja in časa, časa. Potem bi delal in ustvarjal, da bi imeli veselje nad njim.

-- Deset učencev se uči pri njem kiparstva in rezbarstva. Poleg tega poučuje tudi v drugih oddelkih. Šola ga sploh mnogostransko uporablja. Posveča se pa šoli in pouku z vso vnemo in zgledno skrbjo. Njegovi učenci ga ljubijo in spoštujejo.

Osnutki učencev so vzeti iz različnih smeri življenja. Tu stoji poniglava ovca, tam topogleda krava, tu iskri konjič in zvesti pes; tam na drugi strani karakterna glava starčeva ali krepak mož; tu deva ali pa krilatci božji in tam rogati vrag. Da je slika popolnejša, vidiš tudi vojaka v popolni zimski opremi, s puško ob nogi in kakor čakajočega na rezko povelje, da zadene risanico na ramo in krepko stopi na junaški megdan...

Učenci in učenke kiparijo in rezbarijo, rišejo in klešejo in se večji-del prav pridno učijo, kakor jih hvali Peruzzi. Dalmatinci so namreč

— mislim Zagorce — prav nadarjeno ljudstvo. Videl sem učenca začetnika, ki je zelo vešče modeliral konja. Neka učenka, bistrooka Bokeljka, je modelirala v anatomski smeri lokostrelca. Zelo pazno in fino je izrazila njegove jake, napete mišice ter prav čedno izobličila smelega strelca. Zato sem ji rad in popolnoma odpustil, da je pustila nedovršen, ravno njegov bistveni del. —

Predno sem spoznal te kraje in ljudi tu doli, sem mislil, da najdem v deželi, kakor pravijo, stare klasične kulture, vse ono, po čemer je drhtelo moje pričakovanje. Res je, da sem našel marsikaj, česar nikoli nisem pričakoval, našel res sledove stare kulture, nikjer pa nisem opazil sledov tiste slovanske prosvete, o kateri vedo toliko povedati neki bombastični spisi.

Laž in prevara, vedoma ali nevedoma.

Kulturni sledovi so romanskega ali pa — turškega izvora. Tudi bližnja Bosna in Hercegovina kažeta rimsko in turško lice. Ceste, mostovi, zgradbe sploh so turške. Ne tam, ne tu v Dalmaciji nisem videl sledov kake slovanske kulture. Samo analfabetizem, kozje steze namestu poštenih potov, zanikrno, indolentno in do kosti korumpirano „razumništvo“ — to je nedvomna in vidna sled odnošajev, ki so vladali in deloma še vladajo tu. Ceste je zgradil Rimljan ali Napoleon, monumentalne zgradbe in mesta Rimljan ali Benečan ali — Turek. Če je bilo tu kdaj kaj našega, je poginilo v tuji navlaki, ki so si jo zanesli v deželo. Kdor hoče veljati za izobraženca, govori italijanski in kolne hrvatski, zmerja pa italijansko-hrvatski. Če ne znaš italijanski ali nisi vsaj oboževatelj italijančevanja, si „stranac“ in „berechin“. Stranac si, čeprav si še tako dober in idealen Jugoslovan. Kdor pa zna in čveka italijansko, je „naš čovjek“, tudi zdaj, ko Italija, domovina harlekinov in bajacov, steza roke po Dalmaciji, tudi danes, ko toliko Dalmatincev krvavi na bojiščih z Italijani, ki opirajo svoje zemljepisne zahteve ravno na dejstvo, da mora biti dalmatinska obala italijanska, ker ljudstvo v Primorju govori najrajši italijanski! — Uradni jezik v dalmatinskih državnih in deželnih uradih je hrvatski. Če pa stopiš v kak urad, misliš, da si v Kalabriji. Samo italijanski pogovor, italijansko uradovanje, le — uradniki so hrvatski in pa spisi, ampak pisani v taki hrvaščini, da bi se razjokal! Stranac seveda.

Tako pa ni Zagorje in vse, kar je vsaj dvajset kilometrov od morske obali in kjer ni inteligence. Tam so Hrvatje, pošteni, zvesti, delavni in — naši sploh.

Tako je.

Peruzzi je — stranac. Da je dober in marljiv učitelj in talent, tega „berehiiii“ niti ne vedo. Ne vedo in nočejo vedeti raditega ne, ker je pač stranac in ker si ne zna in noče delati puhle reklame, temveč skromno in tiho vrši svojo učiteljsko dolžnost ter ne sili na plan s svojo umetnostjo.

Kipar Peruzzi si želi domov. Domovina bi samo pridobila, če bi se spet mogel brezskrbno in s toplo radostjo posvetiti umetnosti doma. „Stranac“ je dobil domotožje!

V Splitu, sv. Mihaela dan 1917.

JANKO GLASER:

IZ CIKLA „TI.“

Za eden objem
 globoko pod vsem
 življenja se večnost pretaka:
 temna skrivnost,
 ne boleš, ne radost,
 le mirna moč, ki čaka.

Sklonil do nje
 sem se molče
 in z ustnami se je dotaknil:
 zaprtim očem,
 ko poljubil te sem,
 se skrivnosti je zastor razmaknil.

In nevede,
 ko poljubim te,
 zaprem oči pred čudesi:
 le pobožno, molče
 do skrivnosti se sme,
 le z zatisnjenimi očesi...

MILAN FABJANČIČ:

ZLATNIKI.

I.

Nalahno je odprl vrata, vstopil in jih pazljivo z obema rokama zaprl za seboj. V sobi je plaval omotičen vonj po tobakovem dimu, konzervah in vojaških škornjih. Postal je pri vratih; v rokah, ki jih je stiskal v ramenih, je vrtel obnošeno pokrivalo in s hitrim, skoro plašnim pogledom je preletel vse stene in opravo. Globoko je vzdihnil skozi nos: začutil je, kako raztreseno mu bije srce in kako mu podrgetavajo roke.

Za mizo sredi sobe je sedel mladi, orjaški podčastnik in gledal skozi okno; svoje dolge krake, ki so tičali v nerodnih, težkookovanih škornjih, je moled čaleč predse in jih vrtel na petah. Niti ozrl se ni, ko so se vrata tako tiho odprla in zaprla, kajti to mu je bilo znamenje, da je vstopil eden onih, ki jim je on gospod in zapovednik, in ni trenil, ko sta zašumela pri vratih bosa, drsajoča koraka in plaho zamrla.

Tih in sklonjen je stal pri vratih in se ni upal naprej; zdelo se mu je, da sunkoma podrgetava vsa soba, da se miza dviga, raste in jo podčastnik pritiska s svojimi težkimi komolci v tla.

„Kaj je?“ je osorno vprašal podčastnik, skoro kriknil je in se ni ozrl.

Ves se je tresel od nenavadnega „kaj je“. Srce mu je udarilo, ramena so se mu dvignila v kratkem sunku in skozi nos mu je planil oster vzdihljaj. Pognal se je naprej in sklonjen pridrsal k mizi: „Gospod...“

„No?“ je dejal podčastnik in se še vedno ni ozrl; samo v nerazločnih obrisih je začutil poleg sebe ponižno, strgano figuro ujetnikovo.

„Gospod, če bi dovolili...“

„Kaj če bi dovolil...“, se je osorno ozrl podčastnik in se mahoma začudil. „To si ti, glej ga...“

„Če bi dovolili, da grem v mesto, gospod...“, je milo zaprosil ujetnik.

„Ho! V mesto? Kaj pa bi v mestu?“

„Vidite, strgan sem, pa bi si kupil niti, da se pošijem, gospod... Potem pa lesenih klincev bi kupil, gospod, da si pribijem podplat, ki

se je odtrgal od čevlja, gospod...“, je hitro, suvaje govoril in s prstom pokazal na obleko, ki je cunjasta visela na njem, in na bose noge.

„No, da... Koliko jih je strganih! Če dovolim tebi, moram tudi vsem drugim in vsak dan bi romala procesija v mesto. Jako rad bi, toda...“

„Gospod, sramota je... Poglejte!“ se je obračal ujetnik, prijemal za krpe in dvigal bose noge.

„Je že res, saj verjamem, toda stvar je nekako...“

„Tako se vrnem, gospod, kakor hitro opravim.“

„No, da... Seveda ti, ki imaš denar, ki imaš zlato,“ je nekako vzdihnil podčastnik in pomembno pomežiknil.

„Jaz, da imam zlato?“

„Ne taji! Človek, ki ima oster nos, izvoha vse, če pa to ne, drugi kaj radi povedo. Tri zlatnike imaš, pa je!“

„Jaaz?“

„Ti!“

Obema je obtičala beseda v grlu. Podčastnik je gledal zlobno in mirno, na ustnih mu je ležal oster pa zviti nasmešek; ujetnik je prebledeval v obraz in srce mu je udarjalo pod težkim, nevidnim bremenom, ker je zaslučil v preračunanem podčastnikovem nasmešku nekaj pretečega, mučnega.

„Jaaz?“ je odstopil za korak, položil levico na srce in z desnico objel čelo.

„Ti, ravno ti... Kaj bi se prerekala! Daj mi zlatnik, pa pojdeš!“ Podčastnik se je obrnil v stran in ujetnik je obstrmel. Stal je na mestu in se ni zganil; na njegovem licu se je rdečica grabila z bledico in oči so se mu stisnile. — Podčastnik je odstrani vrgel pogled na ujetnika in tiho pošmrknil.

„Imam, pa ne dam!“ je kriknil ujetnik in udaril s pestjo ob mizo.

Podčastnik je odskočil in zadrli osupnjeni pogled v ujetnika ali že je divje planil s stola in stisnjenih pesti zakričal: „Kdo pa si ti, ki razbijaš po mizi?“

„Imam, pa ne dam! Vam ne, da veste!“ je prevpil ujetnik podčastnika in odskočil pred njegovo dvignjeno pestjo. „Svinja... Razbojnik!“

Podčastnik se je bliskoma obrnil, zgrabil puško in krčevito stisnjenih zob dvignil kopito, da bi sunil; ujetnik je razdraženo odskočil, stisnil pesti in se penil: „Tako bi rad? Svinja! O, ne dobiš, niti toliko te dobiš, na...“, je počil z nohtoma.

„Ali veš, kje si in kaj si?“ je rohnel podčastnik in se z dvignjenim kopitom vrgel na ujetnika, ki je omahnil proti vratom; sunek ga je zadel v hrbet tako silno, da je priletel z obema rokama v vrata in jih odpahnil. Drugi sunek ga je položil čez prag na trebuh. Hitro se je pobral in čimdalje huje kričal: „Denar bi rad, zlato? O, ne dobiš nikoli, nikdar!“

Na krik in ropot so pridrveli ujetniki iz zatohlih sob, ljudje so šumoma odpirali okna in strmeli. Ujetnik je stal sredi ulice in kolikor bolj je rastle tolpa krog njega, toliko besnejši je postajal.

„O, ne dobiš, ker ne dam, razbojnik...“, je kričal in vroča kri mu je zalivala rjavi, izžeti obraz; razkoračen in bos je dvigal pest in viseče krpe na njem so se majale.

„Poberi se v kasarno!“ je planil podčastnik in pokazal s prstom smer; spričo toliko ljudi se je nekoliko ohladil — povetil je puško in samo strupeno gledal.

„O, ne! Tukaj pred vsemi se razčistimo... Naj vsi vedo! Denarja pa ne dobiš! Ali veš sedaj?“

Podčastnik je stal pred vsemi visok in železnohladen, krog ust mu je zaigral zloben smehljaj. Ali vendar mu je bilo nerodno, ker je nehoti vtikal roko za jermenasti pas in izpod kape streljal na odprta okna, odkoder so zrle ženske in otroci.

Medtem je pritekel stražnik z nasajenim bajonetom in težko sopeč z očmi vpraševal podčastnika, ki mu je z zapovedniško kretnjo naložil: „Odženi ga pred komandanta! Bom jaz že pokazal...“

„Marš, pa kar hitro!“ je visoko in tenko kriknil stražnik in črno pogledal ujetnika. „Hajd!“

„Nikamor ne pojdem!“

„Ženi ga!“

„Marš!“ je zgrabil stražnik ujetnika za ramo.

„Nikamor, sem rekel...“ je zvrtil z rameni in se iztrgal. „Denar bi ti rad, razbojnik, toda ne dobiš ga...“

„Odženi ga, ti pravim! Če ne, gorje tebi...“, je kriknil podčastnik na stražnika, ki se je nekako zamislil.

„Marš!“ ga je prijel za grudi.

„Nikamor!“ se je iztrgal.

„Čemu imaš puško, baba?“ je zaničljivo kriknil podčastnik.

„Marš!“ je zavrtil puško in nastavljal bajonet na ujetnikove grudi...

V tem hipu se je zožil polukrog ujetnikov, ki so bili obstopili vse tri, in stisnili pesti. — Ujetniku je zastala sapa in bledica mu je

stisnila obraz. Dvoje se je teplo, grizlo in trgalo v njem: strah in sramota, če bi se unaknil pred bajonetom. Iz te hipne borbe pa je planil zahripli krik:

„Ha! Zakolji, na, zabodi, če te je volja!“

Razpel je jopič, da so odleteli slabi gumbi in razgalil grudi, ki so bile železnomirne, le srditi utrip srca je poigral na rjavi koži. Ujetnikom so zaplapolale oči in nohtovi so se jim zadržali v stisnjene dlani; tiho in mirno kričeči njihovi pogledi so se vsesali v svetlo konico, ki je trepetala pred razgaljenimi grudmi. Ali konica se ni zadržala; nemirno je trepetala in se ni odločila.

Ujetnik je zablesnel: „Če ne ti, pa jaz! Ne bojim se jaz noža...“ Z desnico je zgrabil za nož, da ga zadere v grudi, ali v istem hipu je potegnil stražnik puško k sebi in izdril bajonet iz ujetnikove dlani; pricurjajala je ponižna rdeča kri.

„Haha... Nočeš? Zavihti vendar to cunjasto meso preko glave, ni mi mar zanj! Na, zaderi..., še bolj je razgalil grudi.

Stražniku so se stisnile obrvi in brki so se mu povესili; s temnim pogledom je vprašal podčastnika, ki je z utripajočimi očmi in stisnjenih usten zrl ujetnika. Nato je kriknil: „Ženi ga, ti pravim! Si pozabil disciplino?“

„Pojdi, če je ukaz!“ se je zdramil stražnik in stisnjenih zob odrival ujetnika, ki se je z bosimi nogami upiral v cesto in držal stražnikovo roko za pestjo, da jo strga z rame. „Pojdi, fant! Imej pamet, saj veš kaj je disciplina...“ je skozi zobe govoril stražnik in strašno gledal; vendar se je v tem njegovem od muke in jeze razdejanem obrazu skrivala trepetajoča, v besno krinko našemljena prošnja vojaka — očeta peterih otrok.

„O, vem jaz, kaj je disciplina. Ali,“ dvignil je svojo pest, ki je od nje kapala kri, proti podčastniku: „... nisem jaz tvoja žena, nisem jaz pocesna vlačuga! Me razumeš?“

Na podčastnikovem obrazu je zaigral ironičen nasmehljaj.

„E, kaj bi se! Kar lepo pojdiva pred komandanta; tam izveš nadalje... Le stopi, le!“ ga je odrival stražnik na vso moč, ga zaobrnil in uprl svojo dlan v njegov hrbet.

Ujetniku so unanjale sile; kakor je bil prej besen, se je sedaj vdano pokoril in se skoraj opotekal po cesti. Sklonil je glavo in vzdihnil. Nenadoma se je obrnil in dvignil okrvavljeno pest: „Nisem jaz tvoja žena, nisem jaz pocesna vlačuga...“

Resnično — v njegovem glasu in očeh so zatrepetale solze... solze strtega, gaženega...

Na ovinku se je za hip ozrl — v njegovem obrazu je ležala bridkost; krpe, ki so mu visele od komolcev — so se zamajale v vetru.

Tiho in boječe so se zapirala okna, ulica se je pogreznila v kričeč molk in ujetnikom so se razklenile pesti. In v ta molk je udarjal šepavi korak starca, ki ga ni zadržalo na mestu, marveč je korakal sem-patja in se zibal, ker mu je bila leva noga prekratka; z obema rokama je popravljaj očala, polagal roke za hrbet in mrmral v sivo brado. Kaj je mislil?

II.

Sunili so ga skozi vrata v temno celico, ki je vonjala po plesni, zaloputnili in zaobrnili ključ.

Stal je sredi polmraka reven, bos in strgan: v očeh ga je še ščemela presijajna solučna luč na ulici, da ni razložil sten, samo njihova vlaga in vonj po plesni mu je udarjal v lica in ga ščegetal v nosu. Krepko je mežikal, da bi udušil bleščečo luč v očeh in jih privadil polmraku.

Pijana omotica ga je zazibala, da se je zgrabil za glavo in se opotekel; razprostrl je roke in s konci prstov zadel v polzko steno, da je umaknil roko in se zgrozil, kakor da je zatipal hladni in vlažni obraz mrliča.

Oči so se privajale polmraka, ki so se iz njega luščile mračne, nizke stene; po tleh se je vlekla bleda lisa, ki se je spuščala od odprtine v steni.

„O, saj je okno!“ je veselo vzkliknil in se hip na to gromko zasmel. „O, saj je le linica!“ In skoro šepetaje je ponovil: „Saj je le linica...“

Nehote je stopil k steni, stegnil roko in dosegel linico s prsti: „O, visoko je, ali vendar le...“

Ogledoval si je stene in strop: vse so bile neme in ledenogrozne. Napenjal je oči, da ga je skelelo, in odprtih ust je vdihaval strupeni zrak; koža na glavi se mu je stiskala in gubančila, mokri hlad sten se ga je ovil in stresel. „O, tu je pa mraz!“ Napravil je brzo tri korake in se vrnil: „Brrr... Tu pa ni dobro...“

Stal je sredi celice prekrizanih rok in strmel v tla. Nenadoma ga je prešinil zadrževan in kratek smeh: „Torej tako... O, tudi dobro, je že prav!“

Prijelo ga je, da bi sedel, ker so se mu kolena zibala in so ga pekle oči. Ozrl se je: stola ni bilo, tudi postelje ne. „Še slame ni v kotu! Tudi prav, o...“ ga je zgrabilo grenko v grlu, da je izpljunil. Mendral je iz kota v kot upognjen in tih.

V prsih je razgrajalo srce toliko silnejše, kolikor mirnejše so bile stene in zdelo se mu je, da udarja globoko v stenah skrivnostno kladivo, ki ga bije po glavi in sencih. „Glava, glava me boli...“ je zaječal, se sklonil in zaprl oči. Komaj je izgovoril in zaprl oči, je zaznal popolnoma, kako mu šumi v glavi. Sredi tega šuma je zvonilo stotisoč zvončkov, majhnih pa kričavih, z visokim, ostrotenkim zvenenjem, ki ga je blažilo neko v skrivni dalji umirajoče zamolklo brnenje kakor večerni zvon. Potapljal se je v to trgajoče, kričeče potrkavanje, ki je prepojilo vso poltemo, se oprijemalo sten in se zajedalo vanje tako, da je kričeče pozvanjalo od vsepovsod in se je vse majalo, dvigalo in potapljal.

Roke je tesno pritiskal na oči in lica in se brezsilno vdajal tej šumni muziki; zdelo se mu je, da omahne ali pa kar sam zapleše po njenem taktu.

„Ne! Ne boš me...“ se je odločil z vso voljo in krepko stopal po celici. „Do konca! Ne umanjkam nikakor... Če ste me prevarali tam zunaj, tukaj me ne boste! Ne dobite zlatnikov, to vam povem...“

„Stepo te kakor snop, kakor pijan dedec svojo babo,“ se je gromko zasmajalo v stenah. „Kakor snop... Stene ne povedo nikomur, molče kakor mrlič. In če si izkričiš srce, ne prepriješ njihovega molka.“

„O, vem... Zvezani so med seboj kakor veriga... Ali zlata ne dam, če me tudi ubijejo!“ je odgovarjal srdito. Pogovarjal se je z nekom, sam ni vedel, kje in kaj je. Zdelo se mu je, da skače debel možic krog njega, kaže ostre zobe in vihti gorjače: „Stepo te...“

V nejasnih obrisih je videl vse tiste, ki so se nekoč zvijali in drli pod gorjačami. „Bože, bože moj...“ je pritiskal dlani na oči in se majal.

„Ne! Ne dam... Četudi me ubijejo!“ mu je prešinilo vse telo, da so se mu napele mišice. Raztrgal je zaplato na srjaci, stresel troje zlatnikov na dlan in jih tehtal. Rumen, prešeren smeh je seval iz njih...

Pokleknil je na koleno, otipal špranjo med deskama in enega za drugim zadiral vanjo. Dvignil se je, prekrižal roke na prsih in se zasmajal: „Tako... Sedaj pa naj le pridejo!“

Lotila se ga je nepremagljiva utrujenost; komaj da so ga držale noge, tako ga je lomilo v kolenih. Rana na desni dlani ga je pričela peči in oči skeleti. „Kako nemarno sem truden!“ je počasi in sključeno stopal v kot, mukoma sedel in se s hrbtom naslonil na steno.

„Naj le pridejo! Vidite, tamle v špranji so, pa jih ne najdete...“

Ko je zaprl oči, se je ponovila ona tisočera muzika; sladko in opojno je pozvanjalo...

(Konec prihodnjic.)

FRAN TRATNIK:

AFORIZMI O UMETNOSTI.

I.

Umetnost je element prostosti in dviga narod k svobodi. Narod brez lastne umetnosti se v resnici nikdar ne osvobodi; zakaj, če hoče resnično svobodo in k svoji pravi sreči, mora samostojno za ideali, v katerih išče človeštvo svoj notranji smoter: k popolnosti svoje duševne lepote in kreposti, kamor je pot in sredstvo — umetnost.

II.

Smer umetnosti je, izpopolniti v človeštvu čustvo lepote do te višine, da se ne bodo več imenovali in ločili umetniki, ne umotvori, ko bode umetnost človeku notranji zakon in mu postala — življenje.

III.

Narod, katerega umetnost je visoko razvita, pripoveduje ž njo o bogastvu svojega notranjega življenja, vzgojno vpliva na druge narode in oznanjuje izpopolnitev življenja v lepoti, ki je blaženi cilj človeškega duha.

IV.

Lepota stvarstva se zrcali v čustvu umetnosti, kar daje življenje razpoloženja naši duši. V umotvoru je utelešen trenutek tega življenja, in umetnik v svojem delu zapiše vzdih žive nature...

V.

Instinktivna slutnja globine nature vodi umetnost k najvišji lepoti. Čim dalja je slutnja, tem silnejši je izraz umotvora. Brez čustvene kompozicije ni mogoče ustvarjati, in kdor misli, da je umetnost dosežena že s pravilno linijo, plastiko ali barvo, bode delo njegovo kot stavba cerkve brez notranjosti, kjer se ne daruje daritev božja, ter je za vernika prazno, pusto zidovje. Kakor je cerkev le hiša skrivnosti vere in brez nje ne bi služila ljudem, tako je oblika umotvora le posoda notranjega življenja čustva, kar je vsebina umetnosti, ki dviga človeštvo k duševni popolnosti.

Pravi umotvor nosi v sebi glas harmonije lepote večnosti, ker iz nje izvira in je v njem izražen duh večnega življenja narave...

VI.

V umotvoru izraža umetnik občutje življenja, katero je v njem samem, ne v naravi, ki jo je oblikoval. S čustvom umetnosti koplje in raziskuje sebe samega, zaklad globine nature, ki je v njegovi duši; zakaj v njej so one tajnosti neskončnih dalj, ki mu jih je dano slutiti, ter ga peljejo v bližino Boga, k večni lepoti.

VII.

Večna lepota je življenje, ki nikdar ne izumre. Kakor v cvetju na polju ali valovju morja, se nam razodeva v temni noči in žarečem solncu; dih njene neskončnosti je v tebi in meni, kar blaženo občutimo... Ostane nam za vedno nerazumljiva, ter jo imenujemo — Bog. —

VIII.

Slikar, ki s svojim znanjem oblikovanja sledi le zunanjim efektom narave, dela z lahkoto; narava mu izpostavlja svoje telo, — saj on ne sluti njenih skrivnosti.

Pravi umetnik, ki občuti naturo globlje, katerega čustvo se družijo z nje življenjem, ustvarja s trudom; pred njim se narava brani, skriva, — da bi ne spoznal njenih globokih tajnosti...

IX.

Pretesne so prsi, polne neizraženega hrepenenja in nerazodetih spoznanj, če nima umetnik zadostnega produktivnega daru.

Srečen je le oni, ki ima večje produktivne, ko čustveno-kompozicijske zmožnosti.

X.

Veliko delo umetnosti nosi v sebi nebroj odprtih misli, katere je zbudil instinkt čustva in jih je umetnik med stvarjanjem preživel. Osnovna ideja vsebuje in veže te misli; kot žarki blestečega telesa so, ki vodijo k novim idejam umetnosti, vžigajo nova spoznanja nature, razsvetlujejo temo, nam dajejo — luč...

XI.

„Umetnik ustvarjaj in ne govori“ je geslo, ki je pravilno, ni pa popolno. On naj ustvarja, ker v zvršenem delu je bistvena vrednota njegove umetnosti, ne v tem, kar hoče in bi mu bilo mogoče ustvariti. Če govori ali piše o umetnosti, naj razodeva spoznanja, do katerih je

prišel v svojem delu. Kdor govori o veličini umetnosti, a v njegovih stvareh ni sledu instinkta globine nature, ta sam ne veruje svoji besedi; zakaj v dejanju njegovem ni vsebine njegovega naziranja, govori le z razumom, intelektualno, duša je brez vere, ker ne občuti višje lepote. Pravemu umetniku čustvo zbuja nove misli, katere razmotriva, da mu postanejo jasne, in išče z njimi novih oblik, novih možnosti izražanja.

Le umetnik, ki ustvarja, more o umetnosti novega povedati, in če to zapiše, je s tem naznačeno, ne izvršeno delo umetnosti. —

XII.

Bistvo umetnosti ostane večno isto, kot je narava ista, njen duh veže njeno preteklost z bodočnostjo, nje oblika pa se spreminja, kot se spreminja zunanost življenja. —

JANKO SAMEC:

SFINGA.

Vso noč me gleda z rdeče otomane
zamišljena kot sfinga sama vâse;
jaz vpletel sem med razkuštrane lase
ji rdečo rožo, pa se še ne gane,

kot mrtev kip... Le nekam v dalje gleda
kot da bi čakala še na nekoga
nestrpna vsa; drhti v strasteh ji noga,
v očeh tli zamolčana ji beseda...

O vem, da nisem zadnji in ne prvi,
ker dolga vrsta tvojega je plena,
o zver, ljubezni nikdar sita žena!
A vendar bi vtopil se v tvoji krvi...

Neglenost se mecaro j'afm'
3073.920

MARIJA KMETOVA:

BREZ TAL.

„— O, bratje, težko je! Bog je dal človeku hrepenenje, za cilj pa ga je ukanil. Pokazal je hromcu strmo pot: ná, hodi! — berglje pa mu ni dal...“

(*Ivan Cankar: Lepa Vida, str. 20.*)

1.

To je moj prvi spomin: petrolejka je brlela na nizki omari, in vsa soba je bila v polutemi. Jokala sem, in oče me je nosil v naročju in me je tolažil. Kje so bili mati, kje drugi — ničesar ne vem.

In malo časa za tem sem stala v šolski sobi in sem imela dolgo šibo, in otroci so se mi smejali. In oče mi je dejal: „No, le daj jih!“ In jaz sem zamahnila in udarila po klopeh, in glasen šum in grohot je zadonel izpod klopi.

In potem: zvonovi so zvonili zateglo — zamolklo, in sem gledala skozi okno. Naša dekla, Cembra so ji dejali in sam Bog vedi, kdaj in odkod je bila dobila to ime, je stala pri meni in si brisala solzne oči. Gledala sem dolgo vrsto črno oblečenih ljudi in črno krsto sem videla in veselo sem mahala z ročicami. A nenadoma sem zajokala na ves glas.

Takrat so pokopavali mojega očeta, in bilo mi je štiri leta.

Učitelj je bil moj oče in preveč nas je bilo, pa sem ostala po očetovi smrti pri teti, a mati in drugi so bili odšli v mesto.

Prav nič se mi ni tožilo po domačih.

Velika noč je bila takrat in sedela sem na zapečku, v vsaki roki velik kos potice in sem bingljala z nogami in veselo gledala staro stensko uro, ki je imela leseno kolesje. Čudna se mi je zdela in tako sem videla, kakor da ima tista ura obraz, oči, nos in usta in me gleda nekaj časa vsa jezna, a potem se zasmije in zagrgra. Dolgo časa sva se gledali z uro in zdelo se mi je, da je huda name. In potem muca! Tista debeluška, črnobelkasta, kako me je razumela! In sivka v hlevu! Stala sem ob njej in jo gledala, kako je strgala po škafu, in stric mi je pravil, da se ji tudi sanja časih.

Vselej popoldne sem šla s stricem, ki je gnal sivko na pašo in oba dva sva jo gledala, kako je mulila velike šope trave.

Stric je bil dober in razumela sva se.

Hodil je na večere po sobi gor in dol, gor in dol in jaz za njim, in on je bil moj konj in voz. Ali časih me je razjezil. Kakor da spi, se je delal. In jaz sem mu dejala mokro cunjo na vrat in jo izžemala in še se ni hotel predramiti. Jezilo me je to. Tresla sem ga za rame, vpiti sem začela, dokler ni prišla teta:

„Kaj noriš in jeziš otroka!“

Lepo je bilo. — Vsi travniki so bili moji, vse pajčevine sem pregledala v jutranji rosi in budila sem mravlje in jih dražila. Najrajša sem čepela na tleh in opazovala mravlje, ki so imele procesijo. Sršene sem ujela in jih poveznila pod kozarec. In vseč mi je bilo, da so se brenčaje zaletovali ob kozarec in me niso mogli počiti.

Tam ob svinjaku je bil moj grad.

Tam so bili pajki, tam so bile mravlje; tam so bile kokoši in so letali vrabci. Tja sem nosila punčko iz cunj, tam sem ji kuhala in jo vozila po daljnem svetu. In voda je tekla mimo in časih me je bilo strah; a v solncu sva si bili dobri. Nekoč pa bi bila skoro utonila v njej.

Lepo je bilo.

In gozd! Prav pred hišo nad cesto je bil, in rada sem hodila sama po njem. In gugala sem se na gugalnici iz vej spleteni in pasla sem ondi s pastirji in peli smo in prevračali kozelce.

In sveti Miklavž in Božič; Velika noč in Kres! Kakor zlato se svetijo daleč za menoj.

Rada sem imela tiste nizke holme, rada sem imela položno izbočene, ilovnate njive. Ves svet tam okrog je bil kakor z mehko roko pobožan in z otožnim smehljajem obdan. Pa je bil prišel dan, ko smo morali vsi v svet: hišo so prodali na dražbi. Takrat je bilo vse tiho v meni, in zdelo se mi je, da so se narahlo zaprle duri za nečim lepim, dobrim, tako dobrim.

In morala sem k materi, in nisem jih marala domačih. In tudi oni me niso marali. Od tistega dneva sem bila sama, čeprav sem bila doma. Bog ve, ali je bilo že takrat zapisano vse tisto? Hudo je bilo doma, pretila je lakota in ponižanje nas je tlačilo od vsepovsod. Ko bi vedeli ljudje, kako globoko je zapisano vse to v otroški duši! Vsak trd pogled se mi je začrtal v srce, vsaka nemila beseda je butnila vame kakor s težkim kolom položena. Hudo je bilo.

In potem smo se razšli in se nismo našli nikdar več. Nikdar več z dušo in s srcem, le z besedo na jeziku. Trpljenje ne rodi dobrote.

V učiteljske sem hodila in knjige so mi bile vse. Ne ples in ne zabave — le knjige. In težki dvonui o veri in Bogu, da je polagoma razpadalo in razpadlo vse ono, kar je nekdanje stalo kot največje svetišče.

Ah, tisti nerodni fant! Kako sem se bila zaljubila vanj! Saj nisem vedela, jeli to ljubezen ali kaj; ali bilo je, da sem preležala cele noči na golih tleh in jokala.

2.

Tisti dan je sijalo solnce.

Nebo se je smejalo, cesta je drhtela prazniška in jaz sem morala v svet. Ah, kam v svet! V hribe sem šla, na službo v Bukovico!

Meni pa je bilo, da bi bila odšla v resnični svet, v oni daljni svet, ki žari tam daleč za gorami, ki se blešči in me kliče in vabi. Saj sem bila hotela v Italijo, v Rusijo ali v Pariz! In zdaj, le Bukovica? Le to in drugega nič?

Težko mi je bilo — pa kaj sem hotela?

Kruh.

Izstopila sem bila iz vagona in se ozirala po kolodvoru. Težki oblaki so se bili zbrali na nebu in pričelo je pršeti. Tako tesno, tako žalostno mi je bilo pri srcu, da bi bila najrajša padla na zemljo in se pogreznila v nič.

Stala sem in se ozirala in sem vprašala kmeta, ki me je bil opazoval:

„Ne zamerite, prosim, kako bi prišla v Bukovico?“

„V Bukovico greste?“

„Da. Učiteljica bom ondi.“

„Učiteljica? Pa vi?“

„No, kaj?“

„Eh, kar tako. Vidim vas, pa se mi ne zdi, da bi bili za naš kraj.“

„Igo nič ne de. Le povejte mi, kako bi prišla tja!“

„Kako? E, kar tako. Saj sem tudi jaz iz Bukovice, pa pojdeva skupaj.“

„Je daleč?“

„Kakor vzamete. Tule čez tale hrib je dve uri.“

„Dve uri...“

„In tamle po cesti pa štiri. Jaz grem čez hrib.“

„Dobro, pa pojdem tudi jaz. Voza ne bi dobila?“

„Teško; in drag bo. Kar pojdiva, pa je.“

In sva šla.

Nikoli ne bom pozabila te poti. Tako milo, tako inako se mi je storilo, ko sem videla, da je tak moj prvi korak v svet; da je namerjen v hrib, da je namerjen tja, kamor sem najmanj hotela.

In kaj bom pravila! Tako se mi je godilo kakor vsem drugim učiteljicam: iskanje sobe in hrane, mrzli pogledi od vseh strani in v šoli

nobenega veselja do dela. Vse mi je šlo narobe, vsepovsod sem naletela na težave in bridkosti.

Ali saj je bil tam v mestu moj fant! Ni bil moj, ali hotela sem, da bi bil.

Pisala sem mu in težko sem čakala odgovorov. Prišli so odgovori, a niso bili taki, kakršnih sem si želela. Če so bili to sploh odgovori?

V mraku je bilo najtežje. Ne še prav v mraku, malo pred njim. To je takrat, ko sonce še ne zaide prav in vendar ne sije več; takrat, ko je v solnčnih žarkih zadnji pozdrav. Zdi se mi, da je v tistem času najsvetejša ura.

Slonela sem takrat navadno pri oknu in gledala v dolino. Vse misli so se pretakale v eno samo misel: v misel nanj. Kod hodi, kako mu je. In ali bo prišel, da se združiva in me odvede v svet iz tega tesnega okvirja?

Nobena beseda o ljubezni ni bila izrečena med nama. In to me je težilo.

Ali vidi v meni prijateljico? Ali punco za zabavo? Ali ne išče ljubezni v meni? Ali mu je dopisovanje le v kratek čas?

Dokler nisem izrekla jaz prva tiste besede — in to, to je bilo nápak. Zakaj, ni ženska tista, ki je poklicana za tako besedo.

Pisala sem mu, da ga ljubim.

Odgovor. — Ah, kako težko, težko sem čakala na tisti odgovor! Zvečer sem videla, kako ga bom brala v jutru, zjutraj sem obupavala, ker ga ni bilo. In časih, da časih sem si v najtajnejši misli želela, da bi še dolgo, dolgo ne bilo tistega odgovora.

Pa je prišlo pismo — in seveda — ne, da ni ljubezni v njem, da bi bila morala vedeti vendar to!

Takrat je bilo tako strašno v meni, tako, da še zdaj ne vem, kako sem preživela tiste dneve.

Kaj bi zdaj? Kako bi?

Šla sem preko tega in še sva si dopisovala. O praznikih, ko sem prihajala v mesto, sva se videla, in časih sva se le pozdravila in šla drug mimo drugega.

Jaz pa sem bila tako željna, tako žejna ljubezni!

Vsa žalostna sem se vračala v Bukovico in še bolj pust in medel je bil moj obraz.

„Nobenega življenja nima,“ so rekli ljudje.

A v meni je bilo toliko življenja! Da bi ga ne bilo.

* * *

In tako, ko sem bila sredi najbujnejše ljubezni do njega, sem bila dobila pismo, da se je zaročil.

Ah, ti moj nerodni fant!

In jaz, še bolj nerodna Helena.

Kaj sem hotela?

Zagnusilo se mi je bilo vse ono jadikovanje v mislih in sanjah; zastudilo vse mehko in cukreno. Kakor bi bila negovala rano, jo prevezovala in se cmerila zraven. Strgati sem hotela s sebe vso medlost. Zakaj ne bi živela veselo, če živijo drugi?

Ali zato, ker sem v hribih? Ali naj pustim, da me pogoltne tisto postano in pestovano življenje, ki ni življenje?

Zaželela sem si moža, zdravega in krepkega; da bi me na svojih močnih rokah lahko dvignil do nebá. Da bi me objel in me skrnil na prsni in bi mi vtil zdravja in moči v telo in dušo.

„In če si se zaročil, ti moj nerodni fant, jaz se hočem poročiti!“

S to mislijo sem pregrnila s težko odejo vse prošle dni; potegnila sem z roko preko čela in sem se okrenila.

3.

Drugo leto sem bila v Bukovici in sem polagoma prešla v vse ono delo kakor stroj. Daleč za menoj je bila Italija, je bila Rusija, je bil Pariz.

„Kam hočeš, Helena? Kar je — je.“

* * *

Pomlad je bila.

Iz vsake bilke je dihala, v Temenici je sanjala, iz vrbinih vej je poganjala, po njivah je blagoslavljala. In iz solnca je bila vsa živa in topla.

Jože Bergant je imel trgovino nasproti šole.

Velika hiša je zasmehovala revno šolsko hišico, bogato posestvo se je širilo za vasjo. Polovico njiv je bilo Bergantoviň, polovico travnikov je bilo Bergantovih in ob Temenici je svrščala žaga dan za dnem in sipala denar za Berganta.

Edini sin je bil Jože in stara Bergantovka mu je gospodinjala, da bi mu ne bile tako tri mlade žene.

Časih sem govorila z Jožetom. Tako močan je bil in ko se je zasmejal, so se zableščali beli zobje kakor zdravje samo.

Zadnje leto se mi je zdelo, da je večkrat in topleje pogledoval za menoj. Če sem prišla po opravkih v prodajalno, je prihitel k meni:

„O, gospodična! S čim vam morem postreči? Kaj bi radi? Izvolite to; ono? Prosim, takoj — tu!“

In že je meril, zavijal in mi dajal vse po najnižjih cenah. Pol vaških deklet je norelo za njim, a Jožetu je bila vsaka prenerodna, premalo izobražena.

* * *

Nekoč sem slonela na oknu. Mehak pomladni večer je bil, pa je prišel mimo, ozrl se je vame in postal.

„Dober večer, gospodična!“

„Bog daj, gospod Bergant! Kako je?“

„Bo, bo. Kaj delate?“

„Gledam. Lepo je danes.“

„Da, lepo je.“

In ozrl se je vame s tako dolgim pogledom, da mi je vztrepetal srce.

„Gospodična, ali ne bi prišli malo dol?“

„Jaz, dol? Pa zakaj?“

Zavzdihnil je in pogledal v tla. Zaslutila sem njegovo željo, pa mi je prišla razposajena misel: zakaj ne bi šla? Kmet je, ali lep in močan. Zakaj ne bi šla?

„Gospodična...“

„No, pa pridem!“ Zasmejala sem se in odhitela na cesto.

Sitno mu je bilo, ali veselje se je kar iskriilo v temnih očeh.

Šla sva ob Temenici in se pogovarjala. A postajal je bolj in bolj zamišljen in v senci vrbinih vej me je narahlo prijel za roko in dejal tiho:

„Gospodična Helena...“

Pogledala sem ga začudena, a vznemiril me je njegov tresoči se glas in nalahno sem mu izmehnila roko.

„Ne, ne, gospodična Helena, ne. Jaz, gospodična, jaz...“

„Gospod Bergant, noči se, pojdiva!“

„Ah, ne, gospodična!“ In spet me je prijel za roko. „Jaz, kmet sem, res je — drugačnih ste vajeni, vem. Ali vi ne veste, kako rad vas imam!“

Tako otroško majhen in slaboten je bil v tem hipu, da mi je bilo na smeh in prav nič se ga nisem bala.

„Kaj pa govorite, gospod Bergant? Kaj bi radi?“

„Gospodična — če bi, če bi hoteli —“

„No?“

„Eh — jaz vam moram povedati — tako me teži vse to že tako dolgo, dolgo. Če bi me hoteli?“

„Vas?“ Zrcesnila sem se in kar zaplesalo mi je pred očmi. Kaj hočem, kaj naj mu odgovorim?

„Ah, ne, gospod Bergant, kaj bi vi z menoj!“ sem rekla navidezno v smehu.

„Samo vi — ali nobena! Zdaj veste.“

Vrnila sva se. A pred hišo, kakor da se mi je zavrtelo pred očmi, kakor da sem v sanjah. Začutila sem dvoje močnih rok krog vratu in vroč, dolg poljub na ustnih. Izvila sem se mu in stekla v sobo. Padla sem na posteljo in si zakrila obraz.

„Helena, Helena,“ sem govorila sama sebi. „Kaj je s teboj, kaj bo s teboj?“ Urediti sem hotela misli, ali mešale so se, zaganjale druga v drugo, motovile se v čudnih kolobarjih. Vstala sem, hodila po sobi in zdaj pa zdaj sem začutila objem Jožetov. „Učiteljica sem in ostanem; ničesar nimam. Zdravja in moči si želim, moža si želim, rad me ima, bogát in krepák je — vzela ga bom!“ Mraz me je pretresel od nog do glave, a potem sem se zasmejala. V enem mesecu je bila poroka.

4.

Lepo mi je bilo, ko sem vedela, da sem poročena, da sem žena, da sem gospa Bergantova, najbogatejša v vasi. Lepo mi je bilo, ko nisem bila več sama, ko sem imela moža, ki bi me bil branil in ščitil pred vsako nevarnostjo. Lepo mi je bilo, kadar sem hodila po zgornjih prostorih, kjer sta bili dve sobi urejeni pol kmetiško, pol gosposko. Krasen razgled je bil iz teh sob po vsej temeniški dolini. Videla sem vijugasto Temenico, vse pisane in rožaste travnike in sanjavi topoli so šušтели, trepetali in se svetlikali v solncu. In vrbe, kakor bi prisluškovale pravljicam. Po holmih so čakale njive in so zelenele starine. Tako preprosto otožni so bili ti holmi, kakor grudi so ležali drug poleg drugega. In spet topol in breza in tepka in tam v ozadju gozdovi: baršunasti v poletju, svileni spomladi, in jeseni kakor lepota sama. Pri oknu sem stala in gledala vse to in sklenila sem roke in se zasmejala v srcu. Dobro, toplo in lepo mi je bilo.

Za gospodinjstvo nisem skrbela.

Ne vem, kaj mi je bilo in kaj sem mislila, da sem zdaj, ali ni mi prišlo na misel niti oddaleč, da bi bila šla in se zanimala za delo. Jože mi izpočetka ni dejal niti besedice o tem, pa sem hodila po sobah in brala, ali sem pogledala kar tako za igračo v kuhinjo in trgovino; ali sem se šla izprehajati na polje in travnike. Družina se mi je po tistem posmehovala, to sem čutila in videla, a nisem se brigala za vse to in

sem živela po svoje. Časih sva se peljala z Jožetom v bližnji trg in vseč mi je bilo sedeti v koleseljnu in gledati Jožeta, kako je vesel in zadovoljen poganjal lepa konja.

V meni se je vse smejalo, vse vriskalo in pelo. Zadovoljna sem bila in srečna. Večkrat sem dejala sama sebi, da je vendarle sreča na svetu in da smo ljudje le tako nerodni, da je ne vidimo. Z Jožetom sva se pogovarjala o gospodinjstvu in trgovini. Sam ogenj je bil v njem, kadar je govoril o teh stvareh. Saj jih nisem razumela, tudi zanimale me niso take besede, ali takrat je bilo tako zadovoljstvo v meni, da je bilo zame vsepovsod le solnce in otroško veselje.

Jožetova mati me je pač gledala z neko nevšečnostjo in nevoljo, tudi so padle besede, ki bi me bile imele razžaliti. Ali kaj! Vse mi je bilo prav, razumela sem jo in celo rada sem jo imela. Ni bilo človeka zame takrat, ki bi me bil mogel spraviti le v količkaj slabo voljo, ni ga bilo, ki bi mu bila mogla zameriti le besedico.

„Vse je dobro, vse je prav, vse je lepo!“ To je bila takrat moja deviza. To je bilo v prvih mesecih, pol leta, ko sem bila kakor otrok.

* * *

Ali nekoč, kakor da sem se prebudila iz lepih sanj. Na zimo je šlo in sedela sem v mraku v sobi, prekrižala sem roke v naročju in gledala plamenčke, ki so tekali iz peči in begali po modrih tleh. Nikakega povoda ni bilo za misli, ki so prišle; nikakega dogodka, ki bi me bil premotil. Prišlo je, kakor pride oblaček, tiho in neopaženo.

„Ali je res, ali ni res,“ sem premišljevala, „ali je res, da sem poročena, ali ni res? Saj je vendar komaj pol leta od tega, odkar sem bila učiteljica v Bukovici in zdaj, zdaj sem žena Bergantova v Bukovici. Ali je res, ali ni res?“

Tiho, neopaženo je prišlo kakor oblaček.

„Ali je res?“

Pa sem zaslišala težke korake s stopnic in s težkim pritiskom so se odprla vrata.

„Dober večer, Helena! Kaj te ni?“

„Dober večer, Jože!“ Zdrznila sem se; preplašilo me je, prvokrat.

„Pa kar v temi si? Kaj počneš?“ In že je prižgal luč, da me je zabolelo v očeh.

„Nič. Premišljam,“ sem dejala in tuje pogledala Jožeta in čutila sem, da je bil tuj moj obraz in so bile tuje moje besede.

„Bog vé, o čem premišljaš in kakšne skrbi imaš! Tako sem zdelan in truden danes, pa sem prišel, da si malo odpočijem pri tebi.“

In sedel je poleg mene k peči in nekako raskavo se mi je zazdelo njegovo lice in njegove roke so mi bile zoprne.

„Lepo kupčijo sem sklenil danes. Da ti povem, kupil sem par imenitnih konj. Sam ogenj jih je, sama iskra! Pa pojdi, da ti jih pokažem!“

„Ah, ne, Jože — jutri.“

„No, pa jutri. Pa za tako malenkostno ceno! Takorekoč zastonj, pod róko. Vsa vas ne premore takih. No, pa saj smo Bergantovi tudi nekaj! Kar je res, je pa le res! — In za trgovino sem nakupil, in novi hlapec mi je tudi prav všeč. To ti kar žari od dela; kakor bi šlo iz njegovega, tako je vesten in priden in delaven. In sploh, Helena, tako vesel sem danes in tako rad te imam!“

In objel me je krog pasu in me pritisnil k sebi. V meni je bilo nekaj zoprnega, pa sem dejala:

„In konje in hlapce?“

„Vse, vse imam rad! Zares, če se mi takole kaj posreči kakor danes .. Ah, Helena, lepo, lepo nama bo še! Novo hišo bom postavil, trgovino bom razširil, žago preuredim, kupčijo raztegnem in bogat, bogat bom še — še vse bolj bogat. Ej, ti Helena, Helenčica, ti!“

Stisnil me je k sebi, zaprla sem oči in sem spet pozabila na prejšnje misli.

„Daj, Jože, peljiva se jutri kam s temi konji!“ sem zaprosila v otroških mislih.

„Jutri? Ne, jutri pa res ne utegnem. Kakor bi rad, Helena...“

„No, pa pojutršnjem!“

„Pojutršnjem — ah, takrat imam pa spet...“

„Neko kupčijo, kaj ne? In zame, zame nikdar ne utegneš, nikoli ne moreš.“

Kar prišlo mi je in žalostna sem bila.

„Pa kako, Helena, saj vendar veš! Saj vendar veš, kako rad te imam, kako sem opletal za teboj, kako vesel sem te!“

„Vem, vem, Jože. Ali danes mi je prišlo...“

„No, kaj?“

„Tako čudno. Premišljala sem pravkar...“

„Saj res; res, o čem si premišljala?“

„Če je res, ali ni res, da sem poročena.“

„O ti, Helena, ti! Pogledj, na prstan pogledj!“

„Saj res, kar na prstan. Vidiš, kako sem neumna.“

Sama nase sem bila nevoljna, da sem pričela govoriti o tem z Jožetom. Saj sem bila vedela, da me tako daleč ne bo razumel. Zavzdihnila

sem, se privila k Jožetu in skrila glavo na njegovih prsih. Nenadoma je bilo v meni, da bi izginila v tem človeku in dejala sem mu:

„Ah, Jože, kako si ti zdrav, močan in poln življenja! Kar zemlja diha iz tebe.“

Poljubil me je in odvrnil:

„Vidiš, takole, kako si moja, moja. Čeprav sem kmet, vidiš, in ti si bila taka gospodična, uf, taka! Pa si le moja, kaj ne?“ In zasmejal se je, a v meni je bilo kakor nenadno razočaranje, pogledala sem ga začudena in sem vstala.

„Kaj pa je, Helena?“ je vprašal Jože in tudi vstal.

„Nič.“

„Ali zaradi tistega?“

„Kaj?“

„Pa jaz res ne utegnem, Helena. Ne morem, da bi se peljala...“

„Ah, tisto? Ne, ne — saj sem že pozabila.“

„No, potem je prav. Zdaj pa moram iti. Slišim, da me že kličejo mati. Pa pridi tudi ti potem, koj pridi!“

In že so se zaprla vrata in so zadonele stopnice od težkih korakov. Sedla sem spet k peči.

„Kaj mi je? Cenu te misli, čemu vse to? Kaj mi je?“ Prijela sem se za glavo, poslušala sem vase. Nič — le neko tajno, daljno začudenje in neka še bolj daljna misel, da sem v tuji hiši med tujci.

„Moj Bog, kako sem neumna!“ sem se hotela otresti vsega tega; nasmehnila sem se, segla po knjigi in pričela brati. „Saj mi je vendar lepo, kaj neki hočem zdaj nenadoma!“

* * *

Ali zaslišala sem besede iz veže, ki mi niso dale, da bi bila brala dalje in nehote sem stopila k vratom in sem prisluškovala Jožetovim in materinim besedan.

„Da si le tako otročji! Da te le sram ni!“

„Zakaj, mati?“

„Vedno bi se onegavil okrog nje; noč in dan bi se gledala. Ali si mož ali nisi?“

„Ah, mati, že spet te besede! Kdaj bo konec!“

„Seveda, konec. Jaz naj pa delam, pa družino onegavim! Jaz le ne vem, kaj misliš!“

„Kaj pa hočete pravzaprav? Pustite me s tem!“

„Seveda, kar pustim naj vse skupaj, da pojde vse v nič. Jože, ali si gospodar, ali nisi?“

„Pa kaj hočete?“

„Kaj hočem? Dela naj! Ona naj dela! Pa le zgoraj čepi. Ves dan je ni na spregled. Le kaj počne, le kaj tuhta! Nič prida ni. Za nič je!“

„Mati, Helena je moja žena in rad jo imam. In ni res, da je le v sobi. Saj pride dol, saj pogleda v kuhinjo, saj gre v trgovino.“

„O, kajpa, kajpa. Saj gre, saj pride! Seveda pride! Malo pogleda naokrog, našobi usta, pa — frk! — je že spet zgoraj! Tej ne diši delo, tej!“

„Če ne veste drugega, mati, pustite me! Jaz ne maram teh večnih besed. Drugih opravkov imam dovolj.“

„Poglej, poglej, Jožeta! Kako je vzrastel! Kako se je postavil! Zakaj si jo pa vzel, če ti poseda cele dneve po sobah? Zakaj si se oženil, če se ti le izprehaja okrog in lenari?“

„Mati, rekel sem že...“

„No? Rekel si; a ne prave besede!“

„Kaj torej?“

„Dela naj! Zaukaži! K delu jo spodi! Ali te ni sram, da vsi kažejo s prstom za teboj, da se držiš le babjih kril? Da ni več moža v tebi?“

„Kdo to govori?“

„Vsi! Družina se zgleduje, sram me je, zate me je sram! In kaj misliš, da bom jaz večno na svetu? Da bom vedno delala? Ona bo pa lenarila in se nosila kakor gospa?“

„Mati! Helena je moja žena — in konec!“

„Žena dol, žena gor! Seveda, potuho ji daješ! Kadar moreš pri njej čepiš. Ampak tako ne bo šlo več dolgo!“

„Jaz sem gospodar!“

„Ti, kajpa, gospodar si — po imenu! Ona te pa zvodi, kamor se ji zdi. Eh, ko bi še rajni živel! Nikoli bi ne bilo tega. Saj sem ti bila pravila: učiteljica pa gospodinja, pa na kmete! Uf! Saj me bo konec od teh skrbi!“

„No, mati, nikari, nikari.“

„In kaj ti je k hiši prinesla? Jaz le ne vem, kaj imaš od nje? Zakaj si tako zaverovan vanjo?“

„Zaverovan ali ne zaverovan, moja žena je! Slišite? In nič več o tem! Jaz sem gospodar! Bogati smo, nikake dote nam ni treba. Vam pa tudi ni nobene sile!“

„Seveda, seveda, jaz sem zadnja pri hiši. Ampak povem ti, da mora biti tega konec — tako ali tako! Eh, ko bi še rajni živel...“

Zaslišala sem težke korake Jožetove, zaloputnila so se vrata, in sedla sem se na stol. Saj mi je bilo znano, da me mati ne mara, ali da me ne mara v toliki meri, tega se nisem bila zavedla. Težilo me je to, hudo mi je bilo. Kaj bi? In prav nocoj, prav ta večer, ko je bilo prišlo tudi ono in sem se zazdela nenadoma tujka v tej hiši. Kje je bila ona brezskrbnost, kje veselje? Izginilo je vse, kakor bi trenil in ostala je le velika mora, ki me je davila in dušila, da bi bila najrajša zajokala na ves glas. Vstala sem in sem se odpravila v kuhinjo. Mati je robantila in brskala z burkljami po peči, še ozrla se ni, ko sem vstopila.

„Kje je Jože?“ sem vprašala, ker nisem vedela drugega. Mati se je okrenila, a ni odgovorila ničesar.

„Kje je, Jože, mati?“ sem vprašala spet in stopila bliže.

„Naj bo, kjer hoče!“

„Zakaj ste hudi, mati?“

„Ali misliš, da Jože tako postava kakor ti?“ In pogledala me je in se naslonila ob ognjišče.

„Pa kaj je?“

„Uf, da te sram ni!“

„No, mati...“

„Da te le sram ni, ko nič ne delaš! Jaz le ne vem, kaj misliš, zakaj si prišla k hiši? Ali meniš, da je pri nas šola? Da je le od ure do ure? Delaj! Za delo primi! Družina gleda na gospodinjo — a ti!“

„Saj je vse v vaših rokah. Saj vam je prav tako. Vse se zgodi po vaši volji.“

„Kaj se bo po tvoji? Ko še nobene nimaš ne? Helena, kaj pa misliš pravzaprav?“

„Nič.“

„Uf! takole! Ali jaz ne morem več! Niti časa nimam, da bi sedla.“

„Sedite; kdo vam brani.“

„Seveda, brani. Pa delo?“

„Oh, mati, saj veste, kako je. Kaj bi se prerekali!“

„Vem, vem. Ali to ti povem, Helena, če hočeš, da bo mir v hiši — za delo primi in delaj, kakor se spodobi za pošteno ženo in gospodinjo!“

„Kaj je spet? Večerjo!“ je nenadoma zavpil Jože na pragu in še pogledal me ni. Zamahnila sem z roko in odšla v sobo. Tisto noč nisem mogla zaspati. Zeblo me je v srcu in premišljevala sem, kaj mi je storiti. Jasnó in določno sem videla, da bo res treba delati in sklenila sem, da se takoj drugi dan poprimem gospodinjstva. Povedala sem Jožetu in

kako vesel je bil! Nikdar in nikoli mi ni prišlo na mar, da bi mi Jože ne bil branil. Saj nisem bila vedela do zdaj, da je bilo tudi v njem vse ono kakor v materi, le da mi tega ni nikdar povedal.

Ali jaz — pa gospodinjstvo, kako bo šlo to? Ali naj živim vendarle kakor sem do zdaj? Kljub materini mržnji in kljub preprirom v hiši? Pa — sklenila sem, da se poprimem dela, naj bo že potem karkoli.

(Dalje prihodnjič.)

MIRAN JARC:

DREVO OB VODI.

„Bolno trepetajo moje gole veje,
neutešene želje so izzvenele
brez odneva v gozdu, ki se pritajeno,
zaničljivo vzdihom, tihim, plahim smeje.

Mraki so zbudili v meni skrivne sanje
o ljubezni mehki ko večerne pesmi — —
njih samotni soj boječe je ugasnil,
ko jasno in žarno dahnil vanje dan je.“

Trudno nad vodo se veje so nagnile
svoje slike v valih so se dotaknile
hlastno, strastno... in v osamljenosti
se drevó bolestno slastno opazuje.

Ko je veje — želje uklonil v togi nemi —
— rezke vihre mu ljubezni so objemi —
le še utripom svoje duše prisluškuje.

FRAN GOVEKAR:

ŽABOTA. (Konec.)

III.

Kavarnar Brencè pa je sedel v krčmi svojega prijatelja v sosednji vasi. Tovariša sta bila nekaj pri vojakih, kasneje par let pri orožnikih in dobra sta si ostala doslej. Domenila sta se že zaradi sodca vina in par sto jajec, nato sta začela piti. In da je lažje teklo, sta si dala opraziti troje piščancev. Ko sta jih počasi obirala, pa sta začela — kakor vselej, kadar sta se takole sešla — razpravljati o svojih doživljajih v Bosni in Hercegovini ter kasneje na patroljah po kranjskohrvaški meji. Živo sta se razgovorila in junaško pila.

„Ej, Bogu hvala, zdaj nama je pač bolje!“ je dejal krčmar, prežveknil požirek, zacmakal in zvrnil celo čašo vase: „Dobro nama je.“

„Hvala Bogu, res bolje,“ je pritrdil Brencè, si zliil par kapljic na dlan, jo pomencal, povohal in dostavil: „Bo, mislim, bo.“

„Samo da bi starosti ne bilo... in pa zdravja, zdravja nama Bog daj!“

„Ej, tega, tega!“ je zahropel Brencè. „Mene tare naduha in srce mi nagaja.“

„Nič ti ni. Samo preveč posedaš, ga je tolažil prijatelj kamerad. „Lahko si zadovoljen. Kavarna ti donaša dobičke, da je veselje. In tudi v zakonu imaš srečo. Lepo, postavno ženo imaš, da te vse zavida.“

„Premlado... vem, dosti premlado in pregospoko zame,“ je odkimal Brencè z rahlo nevoljo. „Ampak nič se ne pritožujem: pridna je, zaslužiti zna.“

„Saj to je! Glavno: zaslužek! Moja rajnica — Bog ji daj nebesa! — pa ni bila za nobeno delo, bolehala je vse življenje in ko je umrla, je bilo zame že prepozno. Kdo bi se ženil na starost! Tvoja pa je mlada, čedna, zdrava, pridna... vse tišči zaradi njene prijaznosti v tvojo kavarno, vem...“

„Res, pridna, pridobitna... nič ji ni reči. Dela... služi, rada za služi, samo —“

„Premlada? Ej, modra je, zelo modra... izobražena,“ jo je branil krčmar, ki je vedel, kaj prija prijatelju. „Besede zna postavljati, kakor se spodobi in vsak rad pokramlja ž njo.“

Brencè je zadovoljno prikimal in poslušal. Ko pa je pogledal na svojo žepno uro, se je vznemiril:

„Kaj, zlomka, že enajst bo?“

Vzlic ugovorom je dal zapreči in se je odpejnal proti domu.

„Strela, začencala sva se!“ se je jezil Brencè. „Komaj ob polnoči bom doma. Liza se bo jezila! Vraga, pa je res nerodno... Hi, hi, šimlja!“ Tlesknil je kobilico z vajeti po hrbtu, jo vščenil zapored z bičem pod trebuh ter kričal: „Hi, hot, šimlja, kost stara, vrag te za-jzdil!“

Brence pa je bil trebušast orjak, sodec vina in košek z jajci tudi nista bila lahka, a šimlja protinasta in postarna...

Koncipist Žabota pa se je medtem že drugič imenitno navečerjal. Napil se je kavarnarjevega najboljšega vinca, skusil še celo vrsto naj-finejših likerjev ter izpraznil še nekaj orehov izborne turške črne kave.

Glavni užitek pa je bil vendarle vesela razposajenost prekrasne gospe Lize. Vražja ženska! Koliko humorja in temperamenta je bilo v njej!

„Vaš gospod papa je graščak, ne?“

„Dà, in dvorni svetnik v pokoju... mama pa je hčerka barona Möllershausena.“

„O, takoj se vam vidi, da ste odličnega rodu! Ko sem vas zagledala pred dvema mesecema v parku ob vodometu, sta mi takoj imponirala vaš nastop in vaša zunanost... me ženske imamo pogled za kaj takega!“

„C, tudi moški dobro razločujemo — vsaj tisti, ki nismo več naivni.“

Gospa Liza se je prisrčno zasmejala in na lahno prijela koncipista za uho:

„Kajpada, vi niste več naivni! To se vam vidi, da ste pravcati Don Juan. O, vi grešnik! A vidite, prav takega mladega, lepega Don Juana imam najrajša.“

Sklonila se je k njemu, naslonila mu komolec na koleno ter s prstki poravnala njegovo kravato. Čisto blizu je bil njen zarjaveli, nežno rdeče podpluti obraz, kakor karmin so bile njene sočne, napete ustnice in kakor brušen opal sta se svetili njeni očesci. Čutil je njen vroči dih in občudoval njene prekrasne zobke.

In ker je le strmel vanjo, ga je vprašala:

„In vi... in vi? Zakaj ne rečete ničesar?“

„Ah, kaj naj rečem? Saj veste vse... saj čutite vse, kar se godi v meni!“

„Dà, dà, no — in? — in?!“

„Ljubim, ljubim vas nepopisno!“ je zaječal in poljubil Lizin goli komolec.

„Zakaj komolec?“

„Tudi nogo vam poljubim, če dovolite!“

Liza pa je vstala in izjavila, da je v sobi vroče. Odprla je okno, da je prihajal mehki nočni vzduh cvetoče pomladi. Naslonila se je na blazinicco, gledala napeto na trg in poslušala. Ulice so bile tihe in prazne. Nikjer ni gorela niti lučka. A nebo je bilo gosto posejano s trepetajočimi zvezdicami, in Rimska cesta se je vila preko nebesa kakor pavji rep.

Koncipist je sedel za mizo in zrl nanjo.

„Kakor boginja je lepa!“ je razmišljal. „Nikdar nisem videl lepše, razkošnejše žene. In ona me ljubi! Vse na njej mi izdaja, da je moja, samo moja. A kaj naj storim? Naj jo li objamem in poljubim? Že sedaj? Ali me ne bo smatrala za nasilnika, sircveža?“

Vstal je, šel k njej in pošepetal:

„Kaj bi se mi zgodilo, če bi zdajle vstopil vaš mož?“

„Nič. Vam nič. A mene bi ubil na mestu!“

„In vendar ste me povabili k sebi?“

„Vendar! Zdaj menda vidite, kako vas imam rada. O, vi — vi —!“ Hipoma mu je ovila roke okoli ramen, ga pritisnila nase in ga poljubila. Tedaj so zableščale Žabotove oči smelo in strastno, zmagovito. Toda le mehko jo je prižel nase, ovil desnico okoli njenega pasu in se ustrašil: bila je brez modrca in prsti so se mu udrli globoko. „Kako ste krasni! Kako ste vroči!“ je zavzdihnil in drgetal...

Čemu bi se še nadalje naslajali na nerodnostih Don Juanovih? Vsi imamo v historiji svojih mladostnih ljubezenskih dogodivščin prizore, ki nas jih je sram še danes. Kadar se spomnimo nanje, zamižimo kakor bi se hoteli skriti sami pred seboj, stresamo glavo in zamahnemo z roko, kakor bi odganjali nadležno muho: ogenj zagrešene blamaže naš peče še po dvajsetih, tridesetih letih, in sam Bog nas varji, da nam spomin nanje ne zagrení še naše poslednje ure! Rdeče ustne so nam kot zrele jagode dehtele nasproti, bele mramornate roke so se razklepale, koprneče oči so nas kot brušena dragulja zvale in rotile, a mi jih nismo videli, nismo hoteli ali celo nismo mogli. Mimo je šel hip, krasen, vroč, sladak, in se ni vrnil nikoli več... ostal pa je žgoč spomin, ki nas preganja skozi vse življenje.

Koncipist Žabota in gospa Liza pa sta bila k sreči različna temperameta. Dejal bi: on je bil kakor skladatelj oper stare šole: užival je

v brezkončno umetnem razvijanju uverture, v prepletanju in zapletanju motivov, na dolgo in široko. Če slišiš tako uverturo, si čul pravzaprav že vse lepote, duhovitosti in poezijo opere. Kar sledi, je le še ponavljanje, realiziranje in banaliziranje. Ona pa je bila kakor operisti najmodernejše dobe: par efektnih taktov, pa zastor gor! — dejanje se takoj začni!

In tako se je zgodilo, da je dejala gospa Liza: „Zastor gor!“ — no, da, v istini je rekla:

„O, ti... ti neroda nerodasta! Čemu še govoriš, zakaj vzdihuješ in drgečeš? Fantek sladki, ljubim te, ljubim, in moj si, — moj!“

S stolpa mestne cerkve je zazvenel baš prvi udarec ure: bila je polnoč.

IV.

Jedva se je razlegnil dvanajsti udarec, pa je nekaj zahropelo, zaprhalo, pošlatalo po durih, popraskalo kakor z dolgimi kremplji in zagodrnjalo kakor pošastna zver.

Gospa Liza je viknila, planila in zbežala v sosedno spalnico. Zbegani in prebledeli Žabota je še utegnil obleči desni rokav svoje suknje, a ko je lovil levi, so se duri razletele in v sobo se je zavalil kavarnar Brencè. Koncipistu se je zdelo, da sega prav do stropa. Kakor glava pobesnega bika se je videla kavarnarjeva plešasta lobanja z zavitim sivim kodrom nad vsakim sencem in sicer temno zaripljeni obraz je bil zdaj zalit s krvjo. Njegove ribje oči so mu stopile iz jamic, skozi režeča usta se je videlo zversko zobovje in širok, krvavo rdeč jezik. Z naporom se je premikal dalje, podprl svoj orjaški trebuh s stolovim naslonilom, a iz njegovih širokih, globoko sopečih prs je prihajalo le strašno grgranje. In naenkrat je dvignil roko ter naperil molče na koncipista svetlo reč.

„Za božjo voljo, bodite vendar pametni!“ je kriknil Žabota, odskočil, planil in počenil pod mizo.

„Ho, ho, ho!“ je hropel orjak, vrtel kakor blazen svoje ribje oči in stopil še korak bližje. Svoj trebuh pa je podprl z mizno pločo.

Iz spalnice je zadonel grozen glas, napol krohot, napol jok. Bliskoma je šinilo koncipistu, drgetajočemu pod mizo, v glavo: tudi Liza je zblaznela od strahu in sramote! — a jedva je dvignil izpod ploče svojo glavo, je zagledal nad sabo kavarnarjeve ribje oči sredi krvavega, besno spačenega obraza, tik pred svojim čelom njegovo pest z blesketajočo se rečjo ter je začul iznova hropeče izhrkvano grožnjo: „Ho! — ho! ho!“

Takoj nato pa je omahnil Brencè za mizo na stol, si obrisal z veliko rumeno, rdeče pikasto ruto potni obraz, si natočil polno čašo vina in jo duškoma izpil. Globoko se je oddahnil, zabobnal s pestjo po mizi in zarežal:

„Na, zdaj se pa lepo in mirno pogovoriva, blagorodje! Tjale na zofo sedite in poslušajte!“ In na velikansko strmenje Žabotovo je položil predse velik kletni ključ.

Koncipist se je dvignil izpod mize, si oblekel najprej še levi rokav svoje suknje in se obenem čudil, kako enakomerno mu drgeče desno koleno. Kakor bi ga suvala navita vzmet, mu je odskakovalo koleno ven in noter, ne da bi ga mogel ustaviti. Ko ga je napel in se naslonil nanje z vso težino svojega telesa, je začelo z isto enakomerno brzino drgetati njegovo levo koleno. Zbežan in vdan je zdrsnil na zofin rob.

„Gospod doktor,“ je začel Brencè ječaje in sopihaje, „jutri na vse zgodaj pojdem h gospodu glavarju in mu povem... Nato se odpeljem v Ljubljano k svojemu odvetniku, da mi napravi tožbo... Dà, da-a!“ In zopet je zavzdihnil in pomolknil. „Mojo ženo lahko vzamete kar precej s seboj. Tamle jo imate. Za svoj zločin boste kaznovani, meni pa gre poštena odškodnina. Dà, da-à!“ In zopet se je oddahnil. „V Ljubljani pojdem okoli vseh upravnih dnevnikov ter dam napisati ‚Poslano‘ na naslov Vašega gospoda očeta ter mu razložim javno, kakšnega sina si je vzgojil. Dà, da-à!“ — — — — —

Pravkar je udarilo v stolpu mestne cerkve eno, ko je Žabota po praznih, temnih ulicah kakor pijan omahoval domov.

Brencè in gospa Liza pa sta sedela za mizo in veselo se smehljaje ogledovala papir, na katerem se je svetilo še sveže črnilo.

„Hehe, štiri tisoč kronic! Izlanka zasluženi. Vsak pol, kakor vselej. Tepček se ni kar nič branil, hehe!“

„Zakaj nisi zahteval šest, osem tisoč? Bržčas bi bil tudi podpisal, haha!“ je dejala Liza in pritegnila nočno haljo, ki ji je zdrknila z golih ramen.

„Če bi bil prišel le še pet minut kasneje, bi bil mogel res zahtevati tudi deset tisoč... Samo še levi rokav bi bil moral sleči!“

Liza se je zakrohotala. „Res, res... samo še levi rokav, pa bi bilo vredno deset tisoč! A koga si privoščiva zdaj?“

„Samo še enega, poteni se lahko umakneva v Ljubljano. Morda koncipijenta dr. Kocena...?“

„Ne, ne, prej še davčnega pristava Gorjupa!“

„Ali ta je lažji!“ je ugovarjal kavarnar.

„Zato pa zrelejši!“ je dejala Liza in kakor kraljica veličastno odšla v svojo spalnico, — Brencè pa je odkobalil v nasprotno stran...

Tri dni nato je prejel Brencè po pošti svoje tisočake, obenem pa je dobil Žabota štirinajstdneven dopust. Prosil je zanj koncipistov oče, dvorni svetnik v p., brzojavno naravnost na okrajnega glavarja. Hkratu pa je oče vložil na c. kr. deželno predsedstvo tudi prošnjo, naj mu sina iz zdravstvenih ozirrov nemudoma premeste drugam.

Tako se je vozil koncipist Žabota že četrtega dne popoldne z brzovlakom k svojemu dobremu papanu na graščinico. V I. razredu vlakovem sam sedeč za mizico, na kateri so ležale različne pilice, škarjice, dletka, usnjati likalnički, brušeno zrcalce v srebrnem okvirju, tuše, čopič in puder, se je lepi Don Juan manikiral, masiral in slikal po licih ter se samozavestno smehljajal.

„Oh, ti cigansko in božansko krasna, sladka Liza!“ je razmišljal in si navijal jedva vidne brčice. „Vzlic vsemu — snoči pa je le prišla k meni za slovo. Sama! Da se osveti svojemu Otelu! O bože, bože, in s kakšnim temperamentom se je maščevala! — Na, na, kajpak, ubožica se je besno zaljubila vame in zdaj bo nesrečna vse življenje... Za uplenjeno nogavično podvezo sem ji vsilil sto kron in ji obljubil, da dobi za drugo še dvesto, če mi jo prinese sama, kadar bo utegnila. In prav gotovo mi jo prinese!“ — — — — —

Tako živi Žabota vesel in srečen dalje, se zaveda svojih vrlin in se ponaša z vedno novimi uspehi pri lepem spolu. Zadovoljen je s seboj in ne muči ga nikak dvom. Nadebuden talent in socialno zares silno koristen član naše družbe! Komisar je šele, pa plačuje alimente za petero otrok, trikrat se je že odkupil zaradi zagrožene tožbe, ker je obetal zakon, in štirikrat se je poravnal z zakonskimi možmi, ki so mu kakor Brencè hoteli prepustiti ženo nezvestnico...

Nov čas je napočil in talentom so odprta vrata do najvišjih karijer. Zlasti pa takim Don Juanom, povsod priljubljenim, povsod iskanim in ženstvu najsimpatičnejšim, — odlikašem, promoviranim sub summis auspiciis Imperatoris.

STANO KOSOVEL:

SIBILSKI MOTIV.

Konca ne bo, in še ne, in še dolgo ne, —
 dokler ne pade poslednji; potem pa se
 vprejo vetrovi, stemni se prozorni zrak,
 solnce zasenči svinčenotemân oblak,
 — zemlja bo črna.

V temi bo tipalo s prsti nešteto rok;
 mati bo zvala in zvala svoj trop otrok,
 sestra iskala bo brata, očeta sin
 rad bi priklical za hip izpod razvalin,
 rešil ga trna,

ki je rodovom šel skozi srce in dlan,
 da od krvi je bil rdeč predvečer in dan
 kar se je strnil nad jutri sovražen krog
 groze, ki čaka, da prvič zapoje rog
 mrtve korale.

Starec in otrok, mladenič, dozórel mož
 Križanega rad ovenčal bi s kito rož,
 ustne pritisnil na žile krvavih ran,
 da bi še njemu v prenašanju molk bil dan
 s pesmijo hvale.

Žalnemu vodu sledil bo izmučen vod
 s križem spokornikov; plakal in prosil rod
 in poklekaval bo, da bi bil greh odvzet —
 vse zamàn... Prvič in takrat enak bo svet
 v teži in meri.

Dolgo bo rajala rdeča nevesta smrt...
 In ko posekan do bilke bo cvetni vrt,
 ko še vihtel se nad trupli bo meč zastoj
 jezdec v stremenih se vzpnè, zdirja blodni konj —
 boj se pomiri.

*Težko umeti —
 ali pa sploh ne
 30/3*

▷ KNJIŽEVNA POROČILA. ◁

Ante Debeljak: Solnce in sence. V Ljubljani, 1919. Založila Tiskovna druga.

Malokateri knjigi je naslov tako odgovarjajoč in obsežen kot pričujoči zbirki, kjer izraža pesnikov kritični pogled na njegovo življenje in razumsko oddelitev doživljanje v dva ostro nasproti si stoječa pola. Ob ponovnem in ponovnem čitanju teh skrbno obrušeni verzov, ki nalikujejo strogo umerjenim in pretehtano zloženim kamenitim ploščicam, sestavljajočim hladno, a presenetljivo premišljeno zamišljen mozaik, se ne morem ubraniti prvotnega vtisa, da so bili ti rezni stih pisani z zlatim peresnikom na odličnem papir, s čustvom računarja. Ta vtis pa ravno spričuje, kako uspešno se pesnik obvladuje in je zanimiv dokaz resne avtokritike, ki ga sili k temu, da se ne zadosti le z divje razmetanimi in v navalu prekipevajočih čustev vrženimi besedami, temveč kesneje, ko se je že vzpel merec nad sebe-borca, je vsako besedo brezobzirno pretehtal in ji po njenem globljem pomenu odkazal pravo mesto. Tako se je vglobil v sleherne besede prvotni pomen, skušal dožiti v njeni, najsi na videz še taki preprostosti in neslikovitosti živo sliko, ki je v prozajični rabi ne vidimo in je s tem ustvaril umetnine, na prvi pogled naravnost čudno vsakdanjega, enostavnega izraza, če jih pa ponovneje in pazljiveje opazuješ, se ti odkrijejo njeni skriti krasi in potem jih tudi uživaš in vzljubiš. Na tem mestu naj omenim, da bo v tem oziru marsikdo nasedel, sipajoč sodbo in obsodbo s krettnjo vseznalca, poznavayca in občudovayca šablonskega „gorkega“ stihotvorsta, češ: „to je zgolj hladno umetničenje!“ Take ljubitelje solzislavskih popevcic bi opozoril, da pokažejo s podobnimi vzkliki le svoje nerazumevanje in nemoč včutiti se v to novo, izrazito aristokratsko umetnost.

Te umetnine so okamenela godba ali stalaktiti in treba jih je z lastnim sožitjem raztaliti, da se prelijejo v zvočno valovje. Vso žarkovitost in razpenjenost čustev je umetnik-kipar utesnil in uklenil v odločene in določene besede, vsled česar očitujejo ti stih poseбно izrazit boj za obliko, ki se ne umiri, dokler se melodija ne strdi v čudovito lepo okamenino.

Toda vsled nekega, rekel bi, vztrajnostnega nagona pa je -- kakor pričajo razna mesta -- obrušeno bodalce kritizma in intelektualizma siknilo preko mej, ki so dopustne le v boju za obliko, in je obrazovalo tudi čustvo samo. Nekateri pogledi na naravo so naravnost logično dovršene zgradbe, a pač le zgradbe, ki se ne dajo preliti v godbo in se ob njih diviš le pesnikovi presenetljivi iznajdljivosti.

Po vsem tem bi pesmi razporedil v tri oddelke:

1.) Stalaktiti, ki se ob čitateljevem sožitju sproste v zvoke; navajam n. pr. na strani 10., 12., 21., 27., 28., 29., 30., 37., 42., 66., 77., 78., 79.

2.) „Matematične enačbe“; najtipičnejše so menda „Oblak“ (53.), „Ob jezeru“ (52.), „Ob suši“ (57.) in tu pa tam smeje, a neoporečno uspele prispodobe.

Poleg tega naletimo v zbirki na 3.) sicer globoko občutene pesmi, ki pa se še niso popolnoma pretočile v kipce po avtorju lastnem načinu in ostale v sredi med tradicionalno in novo obliko; na pr. na strani 36., 71.

Značilna je tudi množica antitez, besednih iger, podčrtanih misli, osupljajočih domislic in — kakor sem že omenil — raba enostavnih, vsakdanjih izrazov, ki te sprva nekam tuje presunejo, a se jim polagoma privadiš in se vživiš v ta način.

S tega stališča bi si ne upal pesniku očitati niti verza „ogenj in ótrov sovrag naj le *riga*“ v pesmi „Narodu“ (84.), ki je dragocen in skoro tipičen vzorec Debeljakove poezije.

Neumljivo mi pa je, kako je zašla v to zbirko poskočna in objestna „Objest“ (69.).

Zadnji dve, na ritmično prozo uglašeni politični pesnitvi, sta izvrstna zgleda pesnikove duhovite iznajdljivosti (prim. v „Basni“: otok Ostróvo = Avstrija, Duna = Dunaj, Štrk = Stürgkh, Orel = Adler, Globanja = Ljubljana; in v „Prezreli deci“: striček = Wilson, sirote = avstr. Slovani).

Vse lastnosti te zbirke in posebnosti, ki so osobito lastne francoskim stihotvorcem, ki jim kumuje galski esprit, so v našem slovstvu nekaj novega, vsled česar je treba to odlično knjigo pesmi pozdraviti kot izraz pri nas doslej še nezastopane smeri artizma.

V njej vidimo, nasproti starim, po izvoženih potih lovečim se načinom izražanja duše novo, sočno umetnost močnega pesnika, ki je vrhutega ravno tako neizprosno avtokritik, a se ne boji, da bi intelektualizem zamoril srce. Zdi se, da naznanja te vrste poezija, ki jo je pri nas prvi uvedel Debeljak (čigar posamezne, v Zvonu priobčene pesmi so, kot vse neobičajno, zbujaše tu in tam nerazumevanje, da celo odpor!), prve zarje nove, prerojene lirike bodočega človeka, ki ni le sanjami predan bolestnež, temveč tudi računar in merec svoje duše. Zanimivo je, da opazamo nekak podoben način oblikovanja že tudi pri Medvedu.

Komur pa se ne bo posrečilo raztopiti stalaktite v zvočne valove, ga pa bo za prebiranje teh pesmi odškodovala vsaj odlična jezikovna umetnost, ki priča o visoko razvitem in občutljivem avtorjevem čutu za lepoto in blagozvočnost slovenščine.

Miran Jarc.

Stritarjeva antologija. Uredil in uvod napisal dr. Ivan Prijatelj. V Ljubljani, 1919. Izdala in založila Tiskovna zadruga. 247 str.

Za „Aškerčevo čitanko“ — ki bo kmalu izšla v novi, razširjeni izdaji — je Prijatelj priredil „Stritarjevo antologijo“. Tako delo je za popularizacijo naše umetnosti in za kulturno izenačevanje in napredovanje naših čitajočih krogov neprecenljivega pomena. Posebno če ga vrši mož, ki ima za tak posel vse, kar je treba: širok razgled po svetovni duševnosti in podrobno znanje predmeta. Povrh pa še ono nad vse ljubeznivo, v resnici socialno čustvo, ki mu nareka, da se kot znanstvenik ne sme bati, da bi s takim „divulgativnim“ delom svoj poklic kakor že koli omadeževal. „Noblesse oblige!“ — to geslo velja na tem polju tudi še v današnjih demokratičnih časih, in v teh časih še prav posebe!

Obširen, 85 strani obsegajoč uvod podaja podrobno analizo Stritarjeve duše in njegovega pesniškega dela. Pisan je s tako intimno poglobitvijo v Stritarjevega duha in s tako eleganco, da ga lahko štejemo k najboljšim rečem, kar jih je Prijatelj doslej napisal. Cloveku se Stritar prav priljubi, postane mu blizek, simpatičen, domač. Vendar pa se, ko preide od uvoda k „antologiji“ sami, ne more ubraniti nekemu neprijetnemu čustvu. Vsaj meni je, ko sem listal po antologiji, „gutiral“ to ali ono pesem in se pri tem spominjal uvoda, večkrat zvenelo po

glavi: „Tant de bruit pour une omelette!“ — Človek se mora res z muko vmisliti v vse lepe in resnične besede uvoda, pa še potem komaj premaga verze:

„Mati, Turek je Lisko ukral,
ko sem v Rebri jo pasla!
Kdo nam bo zdaj, ko jo je odgnal,
mleka dajal in masla?“

Ti verzi bi naj bili tragični, pa niso. Kažejo nam samo, kakor cikel „Raja“ še marsikje, dasi ne tako jarko, da so Stritarju manjkali pravi tragični toni. Elegičnemu pesmistu, ki je stvar gledal bolj od zunaj, bolj na zunanjih posledicah, ko pa na primarnih vzrokih, ni bilo dano ono, kar treba elementarnemu tragiku. Ta neskladnost med poetično tvarino in poetovo tvorbo dirne človeka zelo neprijetno — tudi če ne misli ravno na vzore, ki jih daje n. pr. „Smrt Smailage“ ali pa narodna pesem. Mogoče nam to razloži že formalna stran njegove poezije, prav svetna uglajenost njegovega verza. Stritar je tudi v tej reči človek sveta, uglajen, umerjen, oddaljen od primitivne, zato pa primarne in v svojih pojavih elementarne, baš zato pa v umetniški tvorbi tako učinkovite narave. Kako neprimerno več pesniške sile je v okorno jecljajočem Levstiku! In kaj da je Levstik s tako otročjo zaverovanostjo videl svojega učitelja in svoj pesniški vzor baš v Stritarju? Odkod ono občudovanje, ki je pred Stritarjem objemalo vse, tudi Jurčiča? — Ko je Jurčič z nekako mrzlično naglostjo pisal veliki inventar naše domače dobe, zajemal v svoje spise vso slovensko zemljo in nje tajinstveni čar in ko je Levstik bojeval svoj trdi boj za bodočnost naše domače kulture, je Stritar na Dunaju skušal ustvariti Slovincem njihovo „Gartenlaube“! „Facit indignatio versus!“ — s to literarno reminiscenco je začel Stritar svoje „Dunajske sonete“, vzkliknil v resnični jezi in ogorčenosti: „Naprej! pa naj si sam razbijem čelo!“ — Levstik si v Ljubljani v bojih iz oči v oči ni razbil samo čela, ampak telo in dušo! Res je bil Stritar, kakor priča Jenkov epigram, že na gimnaziji med svojimi součenci nekaj posebnega, toda ob vsej tej zaverovanosti Levstika, Jurčiča in drugih se človek ne more otresti bridkega čustva: ti ljudje, ki so komaj pogledali na Dunaj, so v Stritarju zrli človeka, ki se je ogledal po svetu, ki ga je pred njimi odlikovalo poznavanje sveta, znanje in družabna politesa, vse reči, ki jih sami niso imeli. Preznačilna je ropotava osornost, s katero je Levstik podil Stritarja v krčmi iz „boljše sobe“ med kmetske fante in ga demonstrativno pital s črnim kruhom! —

Trajnih zaslug si Stritar ni dobil toliko kot poet, kolikor bolj v svoji vlogi narodnega pedagoga in učitelja; v tej vlogi pa tudi ni toliko deloval kot inicijator ali vodnik, kolikor kot posredovavec. Zato „antologija“ ne poda Stritarja z vseh značilnih plati, ampak samo bolj njegove formule in njegov program v pesniški obliki. Če primerjam „Stritarjevo antologijo“ z „Aškercovo čitanko“, bi prav rad zamenjal oba naziva; že z ozirom na formalno stran bi se pri Aškercu prej lahko govorilo o „antologiji“, za Stritarja pa bi bila prej primerna „čitanka“, ki bi podajala manj pesmi, zato pa več njegovega praktičnega, v poezijah samo programatično izražene delovanja. Že z ozirom na Stritarjevo literatsko verziranost bi v tako čitanko spadalo kot vzorec tudi dvoje troje njegovih nemških pesnitev in poskus njegovih latinskih verzov, v katere je prelił nadležno poglavje iz latinske gramatike in ki ne smejo ostati pokopani v ne vem že katerem programu neke dunajske gimnazije. Kot delec, kamenček onega pestrega mozaika, ki

tvori Stritarjev življenski opus, bi ti verzi bili več ko navadna literarnozgodovinska kuriozitetata ali filološka gurmndiza. Potem bi moralo biti v taki čitanki dvoje troje cnih bolj diplomatskih ko polemčnih člankov, s katerimi je Stritar udeležen ob kulturnem boju, pred vsem članek ž njegovo „tragično krivdo“ in članki, v katerih je razlagal svoje stališče do naše „moderne“. Ne smelo bi se prezreti tudi njegovo delo pri „Mojorjevi družbi“, ki je za Stritarja vendar tako zelo značilno. V obilni meri bi morala biti vpoštevana tudi mesta, v katerih razvija Stritar svojo literarno teorijo, ki so nam pri njem — kakor pri vsakem literatu — zažejeni originalni dokumenti.

Mnogo vsega tega je Prijatelj sicer že obdelal v svojem „uvodu“, toda direktni dokumenti so — če jih opremi z uvodom tako večša roka, kakor jo ima ravno Prijatelj — najlepše gradivo za spoznavanje kakega umetnika. Naj bi „Aškerčevi čitanki“ kmalu sledila v drugi izdaji tudi „Stritarjeva antologija“! Zasluži jo v enaki meri in bo dobro došla ne samo ljubiteljem naše umetnosti in naše kulture, ampak tudi potrebam šole.

J. A. G.

66 vsej hvale vendarle menda malo bita vlti red Prijatelja!

Bežek Viktor: Splošno ukoslovje z umoslovnim uvodom. I. snopič. Ljubljana 1917. 200 str. Založba Slovenske Šolske Maticve in Ljubljani.

Bodoči zgodovinar naše filozofske literature bo z Bežkovim delom nekako zaključil nje pripravljavno dobo. Pri vsej razliki, ki loči njej pripadajoče pisatelje, ima njih delovanje številno skupnih znakov. Predvsem se nahajajo izvori teh mož več ali manj pri vseh v beletriji, ki tvori njih pravo in prvotno domeno, dočim se ne morejo izkazati s korenito matematično in nadalje naravoslovno izobrazbo. V zvezi s tem je, da manjka njihovim metodam stroga eksaktnost in njih rezultatom trdna podlaga. Naloga, za katero je poklicala višja previdnost te samouke na plan, je bila, oblikovati nam filozofsko terminologijo in narediti jezik sposoben za kretanje v zračnih višavah abstraktnega mišljenja. To nedvomljivo zaslugo je tem višje ceniti, ker moramo vpoštevati, da slovenščina, bogata na konkretnih, revna na abstraktnih izrazih, v sedanjem stadiju razvoja ni baš „filozofski jezik“. Pregled idejnega materijala pa, ki leži v dotičnih delih, nam priča, da so si delali avtorji o marsičem svoje misli, ne da bi se povzpeli v katerisibodi točki čez goli eklekticism. Tuji miselci jih vodijo varno čez filozofska razpotja kot gospod vojnih trum nekoč izvoljeno ljudstvo. „Die slowenische Logik ist schon im Druck“, te krilate besede je izustil nekoč v dunajski zbornici Klun (isti, ki je tudi zatrjeval, da Kranjci plačujejo davke „z navdušenjem“), upajmo, da kmalu ugledamo to slovensko logiko.

Sicer je pa Bežkovo filozofsko pisateljstvo podrejeno vseskozi pedagoškim ciljem, in torej upotreblja miselne izsledke drugih kot nekaj že gotovega ali dognanega. Naloga, ki si jo je postavil naš avtor, je začrtana s pogumno velepotenznostjo: sestaviti celoten učbenik za formalno izobrazbo učiteljevo, „učiteljevo propedeutiko“. Po mojem prepričanju se vrednost takega kompendija s tem poveča, ako prevzame samo en mož nalogo, da nariše celoten obseg teoretske predizobrazbe; tako delo bo zajamčilo veliko bolj toli potrebno harmonično skladnost posamičnih delov kot pa sodelovanje mnogih. Razpored gradiva pa nam kaže to-le sliko:

V knjigi „Obče vzgojeslovje“, ki je izšla pred nekaj leti, služi psihologija kot podlaga za vzgojeslovje, v pričujoči pa je vcepljeno ukoslovje na logiko („umoslovje“). Kako stoji stvar z nameranim nadaljevanjem, mi ni znano. Proti

*cf. Platons
brat Lamp
filozofsko*

navedeni razdelitvi gradiva so pa dovoljeni pomiselki (prim. pisateljevo mnenje na str. 118.). Gotovo je, da ima od vseh filozofskih disciplin psihologija največ odnosajev k pedagoškemu opravku, toda gotovo ne izključno ali pretežno le k vzgojeslovju, ampak tudi k didaktiki. Narobe tudi ni logika (in druge modroslovne vede) brez vrednosti in veljave pri vzgojeslovju. Učiteljeva filozofska izobrazba mora biti že dovršena in zaokrožena, preden začne proučevati praktične zahteve svojega bodočega poklica. Cilj filozofske izobrazbe je ta, orjntirati učitelja v lastni in pa otroški duševnosti; ti vpogledi v delovanje dušnih zmožnosti mu naj že služijo za ta del izobrazbe. Važno se mi dozdeva pri vseh takih psiholoških pregledih, da začno s stanjem otroške duše in od tukaj uveljavijo razvojno misel. Z običajnimi šablonskimi prerezi čez duševno stanje „dorastlega normalnega povprečnika“ za take svrhe ni mnogo pridobljeno.

Sledeč starim predpisom, uvede tudi naš avtor svojo logiko s psihološkim pregledom. Tak uvod naj razgraniči obe vedi, zlasti pove, kaj pojem in sodba nista: namreč ne tipična predstava, oziroma ne asocijacijsko spajanje, dasiravno še-le ta dva omogočata imenovana procesa (Siegel, Methodik). Na žalost so pa pisateljeva izvajanja ravno v teh osnovnih poglavjih dokaj ohlapna, tako da si bo čitatelj, ki mu te stvari niso že znane od drugod, jedva iz njegovih besed lahko ustvaril njih pravilno sliko. Do pojma dospe pisatelj potom analize predstav in psihološke abstrakcije; opiše ga takole: „celokupnost sodov (zakaj ne sodeb?) — mišljenih ali izrečenih — v kakem predmetu tvori njegov pojem“. Manj pravilen je koj sledeči stavek: „le-ta (pojem) združuje torej v sebi vse tisto znanje, ki smo si je pridobili o predmetu“. Tako mnenje pač odgovarja psihološkemu stališču, pa ima svoje hibe: takšen pojem bi ne odgovarjal zahtevi, da si mora ostati vedno enak in se strinjati pri vseh drugovih mišljenja. Pojem se da tudi osvoboditi iz zveze, v kateri ga vedno obravnava psihološka šola, namreč kot vsebino mišljenja. Pojem je — izven psihologije — umetelna tvorba, stkana iz raznolikih predstav in sodeb, in končno neka prirojena oblika mišljenja, ki ima v ustvarjanju pojmov začetan svoj cilj. V razliko od predstav zahtevamo od njega konstantnost in intersubjektivno veljavnost. Sumarično je tudi, ako trdi pisatelj (str. 12.), da se ustvarjajo otroku ob poedinih individuih občni pojmi, ki jih nanaša na vse poedince. Otrok si ustvari n. pr. na podlagi nazornih predstav o mačjih individuih nenazorno (več ali manj) tipično ali skupno predstavo „mačka“. Na podlagi te pridobitve podreja — potom abstrakcije — mačje poedince generelni „mački“. Od tukaj pa do shvačanja pojmov mačke (kot individua in vrste) je pa daleč. Pojem „ta-le mačka“ ima tisti, ki ve vse njene bistvene znake, pojem „mačka vobče“ (kot vrsta) pa dotičnik, ki pozna vse bistvene znake te vrste. Zeleti je nujno, da si pisatelji takih učnih sredstev, prizadevajo govoriti z rezko jasnostjo in dogmatično sigurnostjo, ker sicer zagreše silne konfuzije pri svojih adeptih, ki jih nejasnosti za vselej odstrašijo od takega študija. Malo je plodovit § 12., prim. str. 56.; relacija „razlog in posledek“ bi pač zaslužila, da se obdela, ne pa samo omeni, ker pač ni učitelja, ki ne bi navajal učencev, da naj vsako trditev utemelje!

Knjiga je pisana v lahko umljivem in gladkem jeziku; v terminologiji bi želeli več stabilnosti; ako smo se navadili na „sodeb“, zakaj še rabiti „sode“? Narekovala je delo ljubezen do stvari, šole in naroda.

. Skromno je naše delo, kakor drugod tako tudi tukaj — in plačano z dragimi žrtvami. Pota naše prosvete so zaznamovana desno levo z grobovi kulturnih delavcev, ki so med potom opešali. J. K.

Tagore Rabindranath: Rastoči mesec. Preložil Alojzij Gradnik. V Ljubljani, Omladina, 1917. 55 str. S štirimi barvnimi prilogami. (Ta prevod je nastal po angleški izdaji, ki jo je pripravil Rabindranath Tagore sam.) Vežan stane 10 K.

Otrok je velikan. In razumevanje otrokove duše je največ. In kdor je pogledal otroka tako kakor Rabindranath Tagore v pričujoči knjigi, je umetnik, zares umetnik. Saj ne vidiš knjige, papirja, ne črk: otrok je pred teboj; ona celota, nerazorana zemlja. Cvetje dehti krog tebe, prisrčni smeh ti zazveni na uho, radostni otroški vzklik ti vzboči ustnice v smehlaj in naivna prašanja otrokova te zazibljejo v kraljestvo nežne, rožnate detinske dobe. Otrok si sam, ki nisi otrok — in tu je ona velika skrivnost, je finesa duše. — Ali si mati? V Tagorejevih besedah se najdeš v vsej oni tajnosti, ki jo imaš in je sama ne slutiš. Dih najgloblje tvoje skrivnosti začutiš v njih, one skrivnosti, ki je ne priznaš, zakaj sram te je pred ljudmi. Ali si oče? Tudi v tebe je pogledal Tagore, da zardiš in praviš, da ni res, da nisi tako mehak. In v vsem je ono, da je otrok največ in smo mi veliki — majhni, majhni, majhni v primeri z otrokom. Ne sklonimo se mi do otroka, otrok se skloni do nas. Kaj bi s frazami, kaj z besedami o svojem velikem delu? Igrače so to —, a pokvarjene; otrokove pa so prisrčne in naravne. „V svojem trhlenju čolnu se borim, da bi preplaval morje hrepenenja in pozabljam, da se tudi jaz samo igram.“ (str. 21 — „Igračke“.)

„Rastoči mesec“ je rožnat kelih naših skrivnosti. In vendar so te skrivnosti tako preproste in naravne. Pa to je spet skrivnost, da poveš veliko stvar z eno samo gesto. To knjigo boš bral še in še in se boš vedno iznova zazrl v finese, kakršne so: Na obali, Kaj dete more, Kradispanec, Početek, Zvezdar, Igračke, Campin cvet, Cvetlice v šoli, Sočutje, Pametnejši, Dvanajsta ura, Pisateljvanje, Junak, Konec, Dar, Poslednja pogodba. Štiri slike — barvne priloge — so v vsej oni preprostosti kakor besede. Tudi one so doma iz Indije. Vendar se zdi, da reprodukcija pri vseh ni baš dobro uspela. — Gradnikov prevod je fin in lep. Le nekaj besed je, ki nekam ne zvenijo pravilno, kakor n. pr.: sladčic (ali ne slaščic?), časih je: „kedar“, časih „kadar“, sicer pa je jezik uglajen in tekoč.

Menda ni potrebna fraza: knjigo toplo priporočamo —; komur je duševna kultura tudi nekaj, in ki so mu všeč tudi lepote brez „hrbtenice in kosti“ — se bo življal nehoté v to knjigo.

Marija Kmetova.

Fran Erjavc: Za staro pravdo. (I'oučna knjižnica „Ljudskega glasu“, I. zvezek.) V Ljubljani, 1920. 132 str. Cena 6 K.

Knjižica se obrača do našega malega kmeta in kmetskega delavca kot lahek uvod v politiko. Poljudno in nazorno mu resumira njegov lastni razvoj pod Avstrijo, ugotavlja njegov položaj ob nastanku meščanske Jugoslavije ter mu predočuje v jasnih konturah, kaj je on v državi in kaj bi morala biti država njemu, ki terja od nje svojo „staro pravdo“; téma se povzame pri Matiji Gubcu in raste organsko tik v najbližjo bodočnost. Ton delca je solidno zmeren, kar je v propagandnem slovstvu redka stvar, in pota, ki jih odmerja pisatelj, ne zapusté nikjer teréna vidne izvedljivosti. Erjavčeva knjiga bi lahko veljala, izvzemši par nevažnih dolžin, za jako razumljiv primer poljudnega spisa, ako se ne bi avtor

izpostavljaj očitku, da povedó njegovi bravci marsikako stvar bolje, nego jo spravi on na papir. Nadejamo se, da bo zamenjaval svoje dobre nauke ob viru marljivo za lepo slovenščino in mu priporočamo, naj pokaže uspehe že v drugi izdaji svojega dela. Vzlic tej formalni hibi pa bo s pridom sledil njegovim izvajanjem tudi inteligent, ki si hoče ogledati Jugoslavijo iz perspektive najbednejših Jugoslovanov.

Vladimir Levstik.

KRONIKA.

Institut d' études Slaves. Pod tem naslovom se je v Parizu, v slavnem Quartier Latin, 9 Rue Michelet, osnoval zavod, ki se je na inicijativo A. Beliča prelevil iz prvotno politični propagandi posvečenega podjetja v znanstveni inštitut, ki hoče v prvi vrsti biti „un foyer de rapprochement intellectuel franco-yougoslave“, obenem pa se razviti v nekaj centrum, v katerem bi bila centralizirana slavistika v tujini, na neslovanskem ozemlju. Prezident temu inštitutu je naš stari prijatelj Ernest Denis, profesor na pariški Sorboni, ki razvija („Revue Yougoslave“, 1919, 603—625) program dela, ki si ga stavi ta inštitut, in ravnostam priobčuje tudi osnutek njegovih pravil. Inštitut hoče obsezati znanstveno ves slovanski svet, ne samo one Slovane, ki so danes v prijateljskih odnošajih s Francozi. Pri tem pa ne misli samo na Slovane, ampak tudi na njih sosede, posebno one, ki žive z njimi v istem kulturnem območju, v istih nevarnostih in poudarja, da ima Pariz večje pravo do tega, da bi postal središče bizantinistike kot München. Za sedaj pa ima inštitut samo dve sekciji: čehoslovaško in jugoslovansko. Slavistične študije, ki so bile doslej izven slovanskih meja nekaka domena Nemcev, hoče poslej centralizirati v Parizu in v ta namen najprej izdajati posebno revijo, ki bi naj zamenila Jagičev „Archiv für slavische Philologie“, ki ne bo več izhajal. Poleg tega bo izdajal posebno biblijoteko, v kateri naj izhajajo v francoskem prevodu znamenita dela slovanskih učenjakov. Za geslo je postavil Denis novemu zavodu rek: „Vers la lumière par la vérité!“

Naša literarna propaganda v inozemstvu, ki nam je pomagala graditi novo državo, tvori posebno poglavje v zgodovini naše osvoboditve. To poglavje bo treba enkrat napisati, najprej pa zbrati zanj potrebno gradivo, ki ni zbrano nikjer, ampak se v veliki meri še nahaja v rokah posameznikov, kot nekaka kurioziteteta, kjer bo ostalo razbit material, dokler se ne bo porazgubilo. Pisec tega poglavja naše zgodovine se bo s hvaležnim občudovanjem spominjal ogromnih žrtev in skoro nadčloveških naporov onih ljudi, ki so z govorjeno in natisnjeno besedo pridobivali v inozemstvu, ki nas dotlej ni niti poznalo, pristaše naših zahtev in glasnike naših pravic. Poleg tega pa bo, če bo to svoje gradivo kritično premo-trival — in to dela vsak pravi zgodovinar — omenil, da se med temi publikacijami nahajajo tudi take, ki škodujejo našemu ugledu in ki so zakrville, da nas zapadni svet ponekodi smatra kot nekake nekulturne divjake — ki se jih pač drži nekaj civilizacije — in da temu primerno z nami ravna. Ker bo ta propaganda šla naprej — v Parizu smo v ta namen osnovali kar cel inštitut — treba za časa opozoriti na to, da ne pitajmo tujega sveta s publikacijami, na podlagi katerih

si morajo tujci ustvariti prepričanje, da pri nas ni smisla za znanost in ne čuta za okus in dostojnost. „Monimenta Sclavenica“ in „L'aigle allemand“ sta dva taka žalostna produkta, ki sta izšla iz Ljubljane; na zapadu pa je izšlo dvoje mnogo bolj razširjenih knjig, ki dajejo gradivo *zoper* nas: Zupaničeva „Ave Illyria!“ in Popovičeva „Jugoslovenska književnost“.

Zupaniću, ki se na naslovni strani svoje knjige široko imenuje „membre de la délégation du royaume des Serbes, Croates et Slovènes au congrès de la paix“, je napisal poseben uvod neki Jean-André Mercier. Ta „préface“ je čudovit vzorec ralinirane romanske retorike z učinkovitimi gradacijami, skomponiran tako, da nerazsoden človek njegovo napetolično hvalo s slastjo požre, razsoden pa bo v njem spoznal fin primer naravnost bridke zafrkacije. Ves uvod je sam panegirik na Zupaničevo osebo in zasluge. Italijo je zedinil Cavour, Nemčijo Bismarck, pri tem so jima pomagale zunanje okolnosti, politična stremiljenja in imperijalistične težnje, Jugoslavija se je združila brez vsakih imperijalističnih teženj... seveda je tudi ona imela ljudi, ki so s svojim pogumom, vztrajnostjo in eneržijo pripomogli udejestviti stoletni sèn in... „N. Zoupanitch, l'auteur de ce livre, en est un et non le moindre“. (Str. 10.)

Osvoboditev in združitev Jugoslavije se je seveda že pripravljala od prej — nadaljuje Mercier — pred okroglimi dvajsetimi leti, tako-le proti 1901 je prešla v konkretno obliko. [Naše zgodovinarje opozarjam prav posebe na to letnico in jim zaupam že tu, da sta v tem letu na Dunaju začela izdajati svoj „Jug“ Niko Zupanič in Franc Derganc!] To je bila prva faza. Druga se začne s svetovno vojsko — Srbija — jugoslovanski Piemont — Jugoslovanski odbor v Londonu — že prej sicer Napoleon — Gaj in Strossmayer („un évêque autrichien“) ... „n'avaient une directive solide ni une conception franche des moyens dont ils devaient se servir pour la réalisation de l'idéal yougoslave. Cet idéal demandait des hommes libres, des caractères indépendants“ in tako naprej. Mercier potegne še enkrat prav globoko retorične sape in pribije: „M. Niko Zoupanitch fut un précurseur de cet idéal; il avait son idée et la poursuivait sans crainte (12).“

Sledi kratka Zupaničeva biografija, v kateri se nam odkrije svetovni misterij letnice 1901 in z „J. A. M.“ signirana bibliografija Zupaničevih del, kronološko urejena (od l. 1901. naprej), sestavljena po francoski šegi in v 28 številkah naštevajoča knjige in članke po političnem časopisju. „Ave Illyria“ se v tej bibliografiji še ne šteje. In vendar je tako lep prispevek za karakteristiko Zupaničeve „bibliografije“. Prvi članek je datiran v Londonu 1917. leta, drugi v Parizu 1919, tretji v Londonu 1917, četrti v Londonu 1918, peti v Parizu 1919, šesti v Londonu 1918. Tukaj pa se začne, ko še nismo do polovice knjige, če štejemo Zupaničeve stvari, nekak „Appendice“, ki prinaša spomenice naših politikov (Korošca, Rybača, Gregorina), članek Orferja, Petkoviča in novelo S. Coroviča. Torej: pretežno polovico knjige tvori tuje blago, kar je Zupaničevega, je vse staro in pobrano iz raznih predalov. Tako se dela „bibliografija“!

Peti članek „Le sang et la race Yougoslave“ ima pod črto opazko, da je prav za prav prvo poglavje večjega dela o antropologiji južnih Slovanov, ki bo kmalu izšlo. Da bi nekoliko utešil nestrpnost znanstvenih krogov, ki jih je s to opazko zamikal, je izdal posebno brošuro v isti založbi (prodaja se za 4 fr. — dočim stane cela „Ave Illyria“ 4-5 fr!), toda ta brošura je samo mehaničen ponatisk članka, od strani do strani. Po nerodnosti je ostala še celo opazka pod črto. Enako je šesti članek „Aperçu général de la littérature Yougoslave“ izšel v po-

natisku in se prodaja tudi po 4 fr. Pa je zopet samo mehaničen ponatisk! In tako bo v prihodnji bibliografiji Zupaničevih del, ki bo seveda omenjala „Ave Illyrio“, omenjenih še tudi dvojce del, izmed katerih bo eno obravnavalo antropologijo, drugo pa literarno zgodovino južnih Slovanov. Tako se dela z uspehom barnumska bibliografija! Samo pesek v oči!

V svojem članku o literarni zgodovini Jugoslovanov piše Zupanič (str. 83), da se je avstrijskemu režimu posrečilo edino to, da je za nekaj časa ločil Slovence od popolnega ujedinjenja („fusion“). Vendar pa so dali ilirizmu enega največjih lirikov, Vraza, in sprejeli so „la réforme de l'orthographe de Gaj (resp. Vuk) et modifié leur dialecte littéraire de manière que la fusion complète entre leur dialecte et la langue littéraire croate n'est plus qu'une question de temps“. Da je treba razumeti tudi svoj „dijalekt“ in da kaka „fusion“ lahko prej povzroči „confusion“, to se vidi kar dve strani kesneje (str. 85), kjer pripoveduje Zupanič Francozom, da je Prešeren napisal epopejo, ki bi se ji po francosko reklo „Croix sur la Savica“.

Mercierjev uvod s karakterističnim poudarjanjem letnice 1901 in vsa ta publikacija označuje Zupaniča kot poseben tip. Mercier je proslavil — ne mogoče osvobojeno Jugoslavijo — Zupaničevo dvajsetletnico! Leta 1911. je neki M. Ravničar izdal v Beogradu 64 strani obsegajočo brošuro: „O jednoj desetogodišnjici“, ki je sam panegirik Zupaničevi osebi in njegovemu delu. Knjiga „Slovenija, vstani!“ (Cleveland, Ohio, 1916) prinaša 19 strani dolg življenjepis Nika Zupaniča, pod katerim je podpisan neki Louis J. Pirc. Hvalevredno je, da je Zupanič tako olajšal delo svojim bodočim bijografom — toda končna verzija bo vendar nekoliko drugačna. —

Med delavci lahko razlikujemo dva tipa: prvi delajo zato, da nekaj ustvarijo, drugi gledajo z enim očesom na svoje delo, z drugim pa škilijo na oltarček, kjer bodo stali, ozarjeni z zlato gloriolo, ali pa na strani „Jugoslovanske Enciklopedije“, kjer se bo raztezala njihova bijografija. Meni je prvi tip simpatičnejši. —

* * *

Enako neprijeten, naravnost mučen pojav je Pavleta Popovića „Jugoslovenska Književnost“, ki jo je leta 1918. morala natisniti staroslavna „University Press“ v Cambridgeu. Na prvi strani te pozdravi „Reč u napred“: „Ova knjiga predstavlja jedan mali pokušaj, da se književnost Srba, Hrvata i Slovenaca izloži kao jedna celina. Ona je ragjena pod teškim prilikama, koje je rat doneo, daleko od domaćih knjižnica, bez mnogih priručnih i potrebnih knjiga. Pisac se nada da će se to uzeti u obzir pri čitanju njenu.“ Seveda, brez dvoma, toda zanima nas vendarle, kako se v glavi našega vsehiliškega profesorja zrcali naša književnost „kao celina“. To koncepcijo nosi tak učenjak v glavi s seboj, za njo mu ni treba nobenih knjig in prav nič mu vsled tega ne zamerimo, če nam na strani 91. pripoveduje, da so naše „Novice“ izhajale do leta 1858. in če nam „Ispravke“, priložene na posebnem listu, popravljajo, da so izhajale „do 1858 i dalje“. Kdo se bo kregal za take malenkosti?

„Sadržaj“ na sledečem listu nas že nekoliko iztrezni in naredi kritične. Iz njega vidimo, da deli Popović našo književnost kronološko na 6 perijod (to še ni nobeno zlo) in da jo v vsaki perijodi obravnava po njeni grafiki v dveh delih: 1.) najprej književnost, napisano v cirilici (glagolici), za njo 2.) književ-

nost, napisano v latinici (gotici). Knjiga sama nam pokaže, da deli vsak del še nadalje po literarnih kategorijah v a) pesmi, b) prozo, c) dramo in d) znanost (literaturo in historijografijo pred vsem). Torej gola šolmošterska shema, v kateri se ne more pokazati nobena celina! Pač, tam le nekje v V. perijodi „Pred novim vremenom“ se nam naenkrat pojavi „Jugoslovenska misao“! Namestu da bi vsa koncepcija bila evidentna in aplicirana že na prvi strani, se začne govoriti o principu, ki ga obeta naslov, šele tam nekje na koncu prve tretjine cele knjige! Vidi se, da je Popović napisal knjigi lepo firmo, da pa o nji ni vedel kaj povedati!

Za pravo „Jugoslovensku književnost“ manjka Popoviću široki razgled. To se bridko občuti kar na prvih straneh, kjer govori o stari srbski literaturi, ki mu je relativno še precej znana. Poglejmo si, kaj ve povedati o nji! Originalne tvorbe te književnosti nam našteva, tehta in meri! „Prvi pisac... jeste sv. Sava“... „Drugi je Stefan, brat Savin“... „Treći je biograf Domentian“... „Četvrti je pisac Teodosije“... „Peti biograf je Danilo“... „Šesti je biograf Grigorije Camblak“... „Sedmi i poslednji biograf srpski v Srednjem Veku jeste Konstantin“ (str. 8—10). Prva srbska biografija je „malena“, druga je „veća i obimnija“, tretja je „veća od prejšnjih i velika uopšte (str. 8). In velika sploh! „Letopisi su kratki spisi“ (12). — „Hronografi su veći spisi“ (13). Take sodbe najde človek na prvih straneh, kjer bi mislil, da bo našel razvite principe celotne zasnove. In baš tukaj bi bil Popović imel priliko, da napiše pravo jugoslovensko književnost. Postaviti bi jo bil moral v okvir svetovne književnosti — jugoslovenska književnost je že od kraja izrazito svetovna! — in tudi v vseh poznejših dobah bi moral obravnavati toke svetovnih duševnih struj, kakor so se kazali v naši književnosti, pa bi jo bil res prikazal kot celino. Seveda je taki reči kos samo človek, ki sega s svojimi očmi nekoliko dalje preko omejene njivice, ki jo pozna, človek, ki ima čut za duševne vrednote in ki jih ne meri po številu pol, kakor kak knjigovez.

Srednjeveška literatura (svetovna) mu je skoro neznana, o humanizmu izven Dalmacije tudi ne ve kaj pravega povedati. Sicer bi bil že iz srednjeveških letopiscev (tudi latinskih!) in iz humanistov izvedel, da se jugoslovenska (in sploh slovanska) misel ni začela razvijati šele v 13. stoletju, ampak že davno prej. Kar bi bilo moralo tvoriti temelj njegovim knjigi, o tem začne razpravljati šele na 50. strani. Tukaj mu Trubarjevo delo ne hodi prav v račun. Na str. 28. pravi sicer milostno: „pokret Trubarov bio je vrlo zanimljiv i vrlo simpatičan“, tukaj pa skuša njegove zasluge zmanjšati, pa mu na zadnje vendar prizna, da se je ob njegovem delu „prvi put rodila jugoslovenska misao“.

Ce je to res, zakaj pa ni o tej reči govoril že ob reformaciji? Ali bi mu tam uvod „Bohoričeve slovnice“ (v Londonu jo menda imajo!) ne povedal marsikaj novega? Toda Bohorič Popoviću ni izrazit zastopnik jugoslovenskega humanizma, o njem ve povedati samo, da je sestavil „malu gramatiku slovenačkog narečja (28)“. Pomanjkanje pravega znanja maskira Popović s praznim umovanjem. „Hrvatski pisac Vramec štampa svoju ‚Kroniku‘ u slovenačkoj Ljubljani, ne u hrvatskom Zagrebu gde se pre moglo očekivati“ (52). To pa ni nikak dokaz za praktično narodno jedinstvo v oni dobi, kakor bi Popović rad, ampak samo dokaz, da mož ne ve, da Zagreb takrat in še dolgo, dolgo potem sploh ni imel tiskarne. Vkljub vsemu, kar je dotlej razlagal, resumira na str. 54: „Videli smo da se u 17. veku prvi put javila bliža veza izmedju hrvatske i slovenačke književnosti“, par vrst kesneje pa ga pomanjkljivo znanje prisili, da skoči od Zefarovičeve

„Stematografije“ (1741) naravnost k našemu Urbanu Jarniku, dasi bi baš o tej dobi lahko povedal, da jo veže pozni klasicizem, ki je n. pr. v Milovanu Vidakoviću dobil izrazitega imitatorja starih antičnih novel in romanov. Ta pozna antika veže dober del naše književnosti na koncu 18. in v začetku 19. stoletja, Popović pa ve o tako izrazitem zastopniku, kakor je baš Vidaković, povedati samo to (str. 104.), da so njegovi romani „vrlo slabi, fantastični i neliterarni“.

„Što se babi htilo, to se babi snilo!“ Popović misli, da je jezuit Kašić prešinjen z bogvekako „jugoslovanskomu mišlju“ in da je zaradi tega „predlagao bosansko narečje kao obrazac“ (str. 53.) in ob Valvazoru in Ritteru-Vitezoviću razlaga, da je njuno sodelovanje „redak pojav saradnje jednog hrvatskog i jednog slovenačkog književnika“. Kašiću pa je bila pri njegovem delu odločilna samo skozinskoz praktična zahteva katoliške cerkve in njegovega — jezuitskega! — reda, da se naj za misijonarsko prakso vzame ono narečje, ki je najbolj razširjeno, Valvazor je humanist, ki ni noben slovenski pisatelj, ampak latinski in nemški, Rittera pa je bridka življenjska potreba prisilila, da si je s hrvaškimi tiski služil kruha! Toka časa ne vodijo samo velike ideje, ampak tudi življenjske trivijalnosti, večkrat je celo reakcija močnejša od akcije!

V sledečem poglavju „Narodna poezija“ se nam na str. 55. šele odkrije skrivnost, zakaj je Popović o jugoslovanstvu začel principijelno govoriti šele tu. To zaradi tega, ker „dobija svoj puni izraz baš kad novo doba počinje, i njen uticaj postaje ogroman na književnost, koja time dobija pravi nacionalni karakter (str. 50.)“. Popolnoma umljivo je, da je Srbom njih narodna poezija nekak paladij in po pravici so lahko ponosni nanjo, ampak kakemu znanstveniku se prav nič ne poda, če ponavlja reči, ki jih je že stari Vuk mnogo lepše in preciznejše povedal. Ali če razlaga zapadnjakom (Popovičeva knjiga je izšla tudi v francoskem in angleškem jeziku! — Gospodi, pomiluj!) davno antikirane nazore o postanku narodne poezije in z visokega katedra docira, da se deli v I. lirske pesmi; II. epske pesmi, a) dugog stiha, b) kratkog stiha; III. narodne pripovetke, poslovice i zagonetke (str. 55.—67.). Narodna poezija je ostanek stare („literarne“) umetnosti, porušena v svojih motivih in šablonirana v svojem stilu (verzu in figurah) zaradi tega, ker ji je usahnil pritok od zgoraj, iz krogov „aristokratske“ umetnosti, in je bila prepuščena popolnoma sebi, ne da bi se literarno fiksirala. Da je „izvršila jedan od najjačih uticaja na našu novu književnost, i postala glavni činilac njen, osnova njena“ (str. 55.) bi lahko Popović primerneje formuliral na ta način, če bi rekel, da se je srbska književnost oprla na svojo staro, zdravo, domačo tradicijo, kar je splošen pojav v vseh literaturah, ne samo v manjših in mlajših.

Kakor manjka Popoviću pravega vpogleda v zgodovinski razvoj jugoslovanskih književnosti in v njega gibalne sile, tako je primitivna tudi njegova estetična ocena piscev in njihovih del. Kaj naj rečemo k „estetičnim“ sodbam, kakor so take-le: Menčetić in Držić sta napisala „oko 600 pesama, mnogo više prvi nego drugi (18) — „pesnički talenat prvog reda“ (61) — „Drugi pesnik je veći od Branka, mnogo veći, najveći srpski pesnik; to je Petar Petrović Njegoš“ (95) — „Mažuranića je vrlo prijatno čitati“ (100) itd. Toda to so še obširne sodbe; po večini se Popović zadovolji s tem, da pove, da je kak umetnik ali njegov opus „velik“, „vrlo velik“, „najvećji“, „dobar“, „vrlo dobar“, „najboljši“, „lep“, „vrlo lep“, „najlepši“. Ni strani brez take primitivne ocene! Za dokaz kos statistike besedice „važan“ v vseh njenih varijantah: „važan“ (21, 24, 26, 27, 29,

31, 33, 35, 39, 43, 47, 67, 73, 75, 80, 97, 106, 110), „manje važan“ (22, 39), „važniji“ (29, 43, 44, 45, 70, 94, 98, 108), „vrlo važan“ (22, 27, 43, 46, 71, 92), „najvažniji“ (20, 22, 23, 31, 36, 37, 38, 45, 46, 47, 48, 70, 72, 76, 77, 78, 82, 91, 93, 97, 102). Kdor se hoče pozabavati, lahko takih ocen najde še na ostalih straneh. Jaz nisem kontroliral vseh: take finese se človeku ne odkrijejo kar na prvi strani in mu začno potem kmalu predsedati. Značilne so za duševnost pisatelja, ki voltizira preko praznot s prazno retoriko ali pa pustimi etiketami. Vetraničevega „Pelegrina“ imenuje „čudan i originalan spev“ (20), ker ne ve, da je ta „Potnik“ po svoji koncepciji ena naših najglobljih pesnitev, ki spada po svoji zasnovi v ono svetovno literarno formo, ki je najlepše izražena v Dantejevi „Komediji“, pri nas pa v skromnih verzih „Popotvanje, bratje, je naše življenje — mož modrih od nekdanj je to govorjenje!“ Vedi Bog, kako bi mu pokojni Cankar kvitiral spričevalo, ki mu ga je dal s tem, da mu je priznal, da so njegova dela „vrlo dobra“ (str. 142).

Kako mu je znana zgodovina jugoslovanskih književnosti in znanstvena terminologija, kaže Popović na onih mestih, kjer govori o postanku jugoslovanskih književnih jezikov. On pozna „književnost na kajkavskom narečju srpsko-hrvatskog jezika“ (29); Ziga Popović je pisal „gramatiku slovenačkog narečja“ (47); Kopitar je v svoji slovnici pokazal „osobine govornog narečja Slovenaca“. On je bio osobiti ljubitelj narodnih govornih jezika. On je voleo da se ti govorni jezici uvedu u književnost. Jednim slučajem, on se zaiinteresova za srpski govorni jezik, i od tog doba težaše da se taj jezik uzme za književni jezik srpski“ (85). „Stanko Vraz pristade uz Gajevu reformu, i usvoji srpsko-hrvatski jezik kao slovenački književni jezik. Ali ostali slovenački pisci ne pogjoše za njim. Oni ostadoše pri svom lokalnom narečju kao svom književnom jeziku.“ (91). Hrvatje so mu samo Kajkavci (82, 90) in kaj vse je naprtil „Blajvajsu“ (92) in njegovim „Novicam“, ki jih menda ni nikdar videl. Sicer bi ne pisal o njih praznih fraz, ki lahko nepoučenega človeka zapeljejo v to, da bo navsezadnje mislil, da so v prvi vrsti posvečene literaturi in natisnjene v — cirilici. „Uzajamnost je vidna i u tom što ljubljanski profesori drže povremena universitetska predavanja u Zagrebu“ (130), piše Popović leta 1918., ampak to niti danes ni res. —

Dvoje nelepih strani ima Popovičeva knjiga: prva je njena vsiljivost, s katero se vriva kultiviranemu zapadu, za kar po svoji znanstveni in estetični praznoti in jecljavi okornosti svojega štila nikakor ni legitimirana, druga pa je njena politična omejenost. Profesor književnosti ne omeji razsega literature, ki jo obravnava, z mejo jezika, v katerem se ta literatura manifestira, ampak s slučajnimi, današnjimi mejami naše države. Zato zamolči „bugarštice“, omeni Bolgare samo parkrat (prvič šele na str. 76.) in popolnoma zamolči vso staro in novo bolgarsko literaturo. Dasi bi kot poznavatelj stare srbske literature moral vedeti, da se od bolgarske ne da deliti. Če nihče drugi, Grigorij Camblak, ki ga sam omenja, mu je lahko priča za to. To dela mož, ki očita pokojnim književnikom regionalizem in provincijalizem! Naj se naše meje pomaknejo dalje na vzhod, kam do Črnega morja — kar lahko še vsi doživimo — pa bo prvi, ki bo tedaj vedel, kako daleč sega „Jugoslovenska književnost“, baš naš dični Pavle Popović.

V mračnem srednjem veku je bila znanost dekla vere, danes jo hočejo ljudje narediti za deklo politike. Meni se bo kmalu začelo tožiti po tem mračnem srednjem veku.

◁ NOVE KNJIGE. ▷

Cankar Ivan. Moje življenje. V Ljubljani 1920. Natisnila in založila Zvezna tiskarna. 168 str. S Cankarjevim portretom. 10 K. (Narodna knjižnica, snopič 13—15.)

Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino. Urejajo A. Kaspret, Fr. Kidrič, R. Nahtigal, Fr. Ramovš. II. letnik. 1. in 2. snopič. V Ljubljani 1920. Izdaja „Matica Slovenska“. Na leto 25 K.

Jurčič Josip. Zbrani spisi. 2. izdaja. Uredil dr. Ivan Prijatelj. II. zvezek. Izdala in založila „Tiskovna zadruga“. V Ljubljani, 1920. XVI—415 str. 22 K.

More, Naše. Glasilo jugoslavenske pomorske matice. U Dubrovniku. God. I., sv. 1. Letna naročnina 48 K.

Pesmarica, Mala. V Ljubljani. Tiskala in založila Zvezna tiskarna. Štv. 1—4. 1. Davorin Jenko, Sto čutiš, Srbije tužni? (1919); 2. Ivan pl. Zajc, Zrinjsko-Frankopanka. (1919); 3. Anton Hajdrih, Slabo sveča je brlela. (1919); 4. Anton Hajdrih, Pod oknom (1920). Po 1 K.

* **Purič, Božidar.** Pesme o nama. Beograd. S. B. Cvijanović. 1919. 70 str. 3 d.

* **Šević, Milan.** Obrazovanje učitelja i dečja knjiga. Beograd. S. B. Cvijanović. 1920. 45 str. 2 d.

Šilar. Divlji mačak. Jedna naivna pripovijest. Vukovar. „Novo doba“. 1919. 223 str. 14 K.

* **Velimirović, Nikolaj.** Prvi božji zakon. Beograd. S. B. Cvijanović. 1919. 68 str. 2-50 d. (Žička biblioteka „Sveti Lazar“. 1.)

* **Vila, Srpska.** Zabavno poučni mesečnik. Godina I. Beograd-Zemun. Vlasnik i urednik Miloje Koča. 15 d.

Wilde, O. Pravljice. Poslovenil Alojzij Gradnik. V Gorici 1919. Tiskala in založila Narodna tiskarna. 142 str.

Vabilo na naročbo.

„Ljubljanski Zvon“ nastopa svoj štirideseti letnik. Kar je bil naši književnosti ves čas svojega obstoja, to ostane tudi v bodoče: naš najboljši beletristični mesečnik, glasnik in kronist naše kulture. Krog dosedanjih sotrudnikov, pomnožen z mlajšimi, svežimi močmi, bo sodeloval tudi letos; tako med pesniki Župančič, Golia, Gradnik, Gruden, Golar, Kosovel, Jarc, Nataša, Samec in mnogo mlajših. Oglasili se bodo pa tudi najboljši naši pripovedniki. Nekateri so svoje prispevke že izročili: Dr. Ivo Šorli „Gospo Silovijo“, psihološki roman iz modernega življenja z zanimivim literarnopolemičnim epilogom; Ivan Albreht je dal uredništvu na razpolago poleg drugih spisov novelo „V zatišju“. Ivan Zorec je napisal kos potopisa „Peruzzi“, povest „Hajduk Simo“ in kmečko novelo „Tonček in Ančka“; Fr. Govekar novelo „Žabota“, Milan Fabjančič „Zlatnike“. — Preobraženski objavi literarni esej o dijaških komedijah Leonida Andrejeva in „o nacijonalizmu v ruski literaturi“.

V člankih in književnih poročilih bo Zvon upošteval nove naloge, ki jih je dobila naša inteligenca v osvobojeni in povečani do: novini; zavedal se bo, da je glasilo inteligenca, ki je v univerzi dobila najvišji izraz svoje duševnosti. Pomanjkanje prostora sili Zvon k čim večji kondenziranosti v „Književnih poročilih“; v „Kroniki“ pa bo deloma kot kronist, deloma kot komentator in vodnik beležil vse naše dogodke na onem polju, kjer si stavi slej ko prej svojo glavno nalogo: na polju književnosti in umetnosti.

Vsled podvojenih stroškov za papir, tisk in honorarje je založništvo primorano povišati celoletno naročnino za „Ljub. Zvon“ na 70 K, oz. polletno na 35 K in četrletno na 18 K. Kljub temu ostane „Ljubljanski Zvon“ najcenejši leposlovni jugoslovanski mesečnik in upamo, da nam radi zvišanja naročnine ne odpade noben naročnik. Dosedanje naročnike prosimo, da priporočajo list pri svojih znancih in nam pridobijo nove naročnike, kajti „Ljubljanski Zvon“ bo mogel le tedaj z uspehom vršiti svojo kulturno nalogo, če bo imel čim več naročnikov.

V LJUBLJANI, meseca decembra 1919.

Založništvo „Ljubljanskega Zvona“.

Priporečilo častitim naročnikom, Ljubljanskega Zvona

Največja zalega raznovrstnega papirja, kancelijskega, ovijalnega, raznih žolskih in pisarniških potrebščin. Razglednice en gros et en détail.

Velika knjigoveznica, v kateri se izdelujejo vezi od najpreprosteje do najfinejše. Platnice in vezi za razne hranilnice in posojilnice.

Tisk na trakove, razne reklamne table v zlatu, aluminiju itd., passepartout v mnogovrstnih izvršitvah. Tisk na žalne (pogrebne) trakove se takoj izvrši.

Tovarnica papirne in kartonažne industrije J. BONIČ SIN, Čopova ulica, Ljubljana.

Vljudno priporoča

Ivan Bonič.

Narodna knjigarna

in trgovina s papirjem

v Ljubljani

Prešerneva ul. št. 7

sprejema naročila na
vse tu- in inozemske
časopise, revije ter
vse knjige

Založništvo
umetniških
razglednic

Marija Tičar
Ljubljana

Manufaktura • moda • konfekcija

Vedno v zalogi: prvovrstno tu- in inozemsko manufakturno in modno blago; solidne obleke, zimske in športne suknje, površniki, za gospode in dečke pelerine lastnega izdelka ter po najnovejših krojih, dežni in cestni plašči, športne čepce, perilo itd.

Prva kranjska razpošiljalnica SCHWAB & BIZJAK

v Ljubljani, Dvorini trg 3 (pod Narodno kavarno)

Lastni modni atelje